

MAZMUNY

Möhüm wakalar	2
Ş.Haitbaýewa — Bitaraplyk — içeri we daşary syýasatymyzyň esasy	2
G.Durdyýewa — Standartlaşdyrmagyň gadamlary	3
G.Babagulyýew — Hyzmatlara gözegçilik — döwrüň talaby	4
H.Allanazarowa — Ýol belgileri ýol howpsuzlygynyň girewidir	7
M.Amangeldiýewa — Ýol bilen baglanyşykly täsin maglumatlar	10
O.Begmedowa — Ýol hereketiniň kadalarynyň taryhyndan	10
Ş.Meretamanow — Howpsuz çyralar — göwnejaý bezegler	11
A.Annamyradow — Zähmetiň goraglylygy — ynsan saglygynyň kepili	12
N.Altyýew — Feýgenbaum we onuň konsepsiýasy	14
S.Çaryýewa — Hil — esasy aýratynlyk	17
H.Garlyýewa — Çzykly şertli belgiler ulgamy: ýetilen sepgitler, aýdyň maksatlar	18
J.Salamow, O.Myradova — Sanly ykdysadyýyet: çzykly şertli belgileriň mümkünçilikleri	20
M.Ýazyýewa — Okuwçylaryň bilimlerini bahalandyrmagyň usulyýeti	22
A.Curbanow — Hünärmenleri taýýarlamagyň iki basgaçakly ulgamy	23
L.Hojamuhammedowa — Egin-eşikleriň we aýakgaplaryň görkezijileri	24
T.Durdyýew — Türkmenistanyň energetika diplomatiýasy	27
S.Gurbanow — Sanly tehnologiyalar — döwrümiziň talaby	27
B.Nurgeldiýew — Pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy	28
G.Hommadowa — Türkmenistanyň Marrakeş ylalaşygyna goşulmagy	29
J.Annamuhammedow — Belent maksatlar durnukly durmuş-ykdysady ösüşi nazarlayáar	30
Ö.Rowşenow — Bütindünýä standartlar günü	30
A.Omarowa — Serhetüsti suwlary goramakda döwletimiziň tagallalary	31
H.Täçgyljow — Krossword	32

ОГЛАВЛЕНИЕ

Г.Бабагулыев — Мониторинг услуг — запрос времени	5
Х.Алланазарова — Дорожные знаки — гарантия безопасности на дорогах.....	8
Ш.Меретаманов — Безопасная гирлянда — оптимальный декор	11
А.Аннырадов — Охрана труда — гарантия здоровья.....	13
Н.Алтыев — Фейгенбаум и его концепция	15
Х.Гарлыева — Система штриховых кодов: достижения и конкретные цели	18
Дж.Саламов, О.Мырадова — Цифровая экономика: возможности штриховых кодов	20
Л.Ходжамухаммедова — Параметры одежды и обуви	25

CONTENT

G.Babagulyyev — Supervision to services is a requirement of era	6
H.Allanazarova — Road signs are a guarantee of	9
N.Altyyev — Feigenbaum and his concept	16
H.Garlyyeva — Linear conditional signals: main stages, clear goals.....	18
J.Salamov, O.Myradova — Digital economy: possibilities of linear conditional numbers....	21
L.Hojamuhammedova — Parameters of clothing and shoes	26

Möhüm wakalar

2022-nji ýylyň 6-njy oktyabrynda — Hatyra gündünde 1948-nji ýylyň Aşgabat ýertitremesiniň pidalary, uruşlaryň söwes meýdanlarynda wepat bolan gahrymanlar ýatlanyl, «Halk hakydasy» ýadygärlilikler toplumyna gül goýmak hatyra çäresi geçirildi. Oňa hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow gatnaşdy.

7-nji oktyabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow Russiya Federasiýasında Garaşsyz Döwletleriň Arkalaşyglynyň döwlet Baştutanlarynyň Sankt-Peterburg şäherinde geçirilýän resmi däl sammitine gatnaşdy.

14-nji oktyabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow Gazagystan Respublikasynda GDA-nyň döwlet Baştutanlarynyň Geňeşiniň nobatdaky mejlisine hem-de «Merkezi Aziya — Russiya» sammitine gatnaşdy.

22-nji oktyabrdı Halk Maslahatynyň Diwanynyň bina-synda Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedowyň başlyklygynda ýurdumyzyň döwlet dolandyryş ulgamyny has-da kämilleşdirmek, welaýatlaryň etraplarynyň, şäherleriniň we obalarynyň dolandyryş-çäk birliklerine gaýtadan seretmek meselelerine bagışlanan mejlis geçirildi.

1 — 3-nji noýabrdı Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedow Russiya Federasiýasyna resmi saparda boldy. Gahryman Arkadagymız Russiýanyň Lideri tarapyndan Russiya Federasiýasynyň ýokary döwlet sylagy — IV derejeli «Watanyň öñünde bitiren hyzmatlary üçin» ordeni bilen sylaglandı.

5-nji noýabrdı ýurdumyzda hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň gatnaşmagynda Milli tokaý maksatnamasyny durmuşa geçirmegiň çäklerinde ählihalk bag ekmek dabarasynыň güýzki möwsümüne badalga berildi.

9-nji noýabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň gatnaşmagynda paýtagtymyzyň günorta böleginde sil suwlaryny sowuýy desgalar toplumyny ulanmaga bermek dabarasynыň güýzki möwsümüne badalga berildi.

11-nji noýabrdı Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedow Özbegistan Respublikasynyň Prezidentiniň çäkylygy boýunça hormatly myhman hökmünde Türki Döwletleriň Guramasynyň döwlet Baştutanlarynyň Geňeşiniň Samarkant şäherinde geçirilen mejlisine gatnaşdy.

18-nji noýabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow öz ýurdunyň parlament wekiliyetine ýolbaşçılık edip, Türkmenistana sapar bilen gelen Türkîjaniň Beyik Millet Mejlisiniň Başlygy Mustafa Şentopy kabul etdi.

21 — 22-nji noýabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow iki günlük resmi sapar bilen Birleşen Arap Emirliklerine ugrady. Ol ýerde hormatly Prezidentimiz «Türkmenistan — BAE» işewürlik maslahatynyň açylış dabarasyna gatnaşdy.

27 — 29-nji noýabrdı Türkmenistanyň Milli Geňeşiniň Halk Maslahatynyň Başlygy Gurbanguly Berdimuhamedow resmi sapar bilen Koreya Respublikasynda boldy. Ol ýerde dostlukly ýurduň Prezidenti Yún Sok Ýol bilen duşuşdy, şeýle-de işewürler maslahatyna gatnaşdy we Koreya Respublikasynyň öndebaryjy kompaniyalarynyň ýolbaşçylary bilen birnäçe duşuşklary geçirildi.

3-nji dekabrdı hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow Katar Döwletine sapary amala aşyryp, ol ýerde türkmen-katar gatnaşyklaryny hemmetaraplaýın ösdürmek bilen bagly ýokary derejede duşuşyk geçirildi hem-de Doha-da dowam edýän Futbol boýunça dünýä çempionatynyň oýunlarynyň biriniň hormatly myhmany boldy.

12-nji dekabrdı ýurdumyzda hemişelik Bitaraplygymyzyň şanly 27 ýyllagy giňden bellenildi.

BITARAPLYK — İÇERİ WE

DASARY SYÝASATYMYZYŇ

ESASY

Türkmenistan Garaşsyzlygyň ilkinji ýyllarynda özünüň içeri we daşary syýasatynda hemişelik Bitaraplyk ýörelgelerini esas edindi we ýurdumyzyň alyp barýan Bitaraplyk syýasaty halkara gatnaşyklary kadalasdyrmakda täsirli gurala öwrüldi.

Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplyk hukuk derejesine esaslanýan parahatçılık söýjilikli syýasaty umumy abadançylygyň maksatlaryna laýyk gelýän özara bähbitli sebit hem-de halkara hyzmatdaşlygy pugtalandyrmagyň netijeli şerti bolup durýar. Garaşsyz Türkmenistan Bitaraplyk hukuk derejesine laýyklykda, parahatçılık söýjilikli daşary syýasatyny yzygiderli amala aşyryp, hyzmatdaş ýurtlar bilen ikitaraplaýın we köptaraplaýın görünüşde, şol sanda iri halkara guramalaryň çäklerinde netijeli gatnaşyklary işjeň ösdürýär.

Döwletimiziň BMG-de agzalygynyň 30 ýyllagy bellenilýän şu ýilda Türkmenistanyň Bitaraplyk derejesine eýe bolmagynyň 27 ýyllagy giňden dabaralandyrlydy. Mälîm bolşy ýaly, türkmen Bitaraplygy Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň 1995-nji ýylyň 12-nji dekabryndaky hem-de 2015-nji ýylyň 3-nji iýunyndaky Kararnamalary bilen ykrar edildi. Şeýle-de, bu gurama tarapyndan 12-nji dekabry «Halkara Bitaraplyk günü» diýip yylan etmek hakynda Kararnama kabul edildi. Hormatly Prezidentimiz çykyşlarynyň birinde bu çözgüdiň Türkmenistanyň gysarnyksyz durmuşa geçirýän döredijilikli strategiýasynyň dünýä bileşigi tarapyndan doly goldanylýandygynyň aýdyň subutnamasydygyny nygtady.

Döwlet syýasatyň oňyň Bitaraplyk ýörelgeleri esasynda guraýan Türkmenistan wagtsaýýın täze üstünlikleri gazanýár hem-de halkara giňişlikde öz ornumy pugtalandyrýar, sebitde parahatçılıgyny, duruklylygyň, özgeriştiň mekanyny öwrülyär. Türkmenistanyň dünýä jemgyyetçiliği tarapyndan ykrar edilen hemişelik Bitaraplyk hukuk derejesine laýyklykda ýoredýän syýasatyna dünýäde ýokary baha berilýär. Ýurdumyzyň öne sürüän halkara gatnaşyklary netisesinde bu oňyň syýasat ösdürilýär, has ýokary derejelere çykarylýar, çuňlaşdıryrlýar we pugtalandyryrlýar. Bitaraplyk syýasaty ösişiň syýasy strategiýasy bolmak bilen, dünýä jemgyyetçiliginiň aýratyn hormatyny gazandy. Oňyň Bitaraplyk syýasatynyň goldanýan hoşniýetli goňşuşylyk, döwletara bähbitilik ýaly ýörelgeleyin kadalary ýurtlaryň dostlukly gatnaşyklaryny we halklaryň birek-birek bilen ynanyşmagyň, medeni-ynsanperwe hyzmatdaşlygyň gerimini giňeltmegiň ykrar edilen ýoluna öwrüldi. Munuň şeýledigini ýurdumyz bilen hyzmatdaşlyk saklaýan döwletleriň, halkara guramalaryň wekilleri hem çykyşlarynda belleýärler.

*Şairajan HAITBAÝEWA,
Halkara ynsanperwe ylymlary we ösüş
uniwersitetiniň jemgyýeti öwreniš ylymlary kafedrasynyň
bölmü müdiri, uly mugallym.*

STANDARTLAŞDYRMAGYŇ GADAMLARY

Her bir döwletiň ykdysady kuwwaty, halkynyň ýasaýyş derejesiniň ýokarylygy ýurduň ykdysadyýetiniň kämiliği, durnuklylygy we ösüş depgini bilen baglydyr. Munuň şeýledigine biziň Türkmenistan döwletimiň mysalynda hem göz ýetirmek bolýar. Gahryman Arkadagymyzыň hem-de peder ýoluny mynasyp dowam etdirýän hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň ýadawszыз aladalary netijesinde ýurdumyzыň durnukly ykdysady ösüsü kemala geldi.

Şeýle ösüşler, ilk bilen, öndürilýän önümiň hiliniň ýokarylygy bilen baglanyşklydyr. Önumiň ýokary hilli bolmagy barada gürřүň edilende, onuň standartyň talaplaryna laýyk gelmegi göz öňünde tutulýar. Önumiň hiliniň standartyň talaplaryna laýyk gelmegi diňe bir olardan peýdalanýan alyjylaryň, hyrydarlaryň talabyny ödemeklige däl, eýsem ýurduň halkara abraýynyň mundan beýlæk ýokarlanmagyna-da öz tásirini ýetirýär.

Önume bolan islegi artdyrmak, müşderiniň islegini kanagatlandyrma we harydyň bazarda satuwyny ýokarlandyrma üçin önmenden edilýän talaby kanagatlandyrma�da standartlaşdyrmagyň uly orny bardyr. Hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň ulgamyň işgärleriniň öünde goýan wezipelerini durmuşa geçirmek maksady bilen standartlaşdyryş, metrologiya, önümleri sertifikatlaşdyrmak, hizmatlar, zähmeti we ýerasty baýlyklary hem-de sarp edijileriň hukulkaryny goramak babatda bu ýilda hem anyk işler alnyp baryldy.

Ýurduň durnukly ösüsini, şol sanda standartlaşdyrys ulgamyndaky ösüsü şu ýylyň jemleri boýunça gazanylan neti-jeler hem tassyklaýar.

Döwletimiň önemçilik kärhanalarynda halkara standartlarynyň talaplaryna laýyk gelýän, dünýä bazarlarynda bäsleşige ukyplı bolan önümleriň öndürilmegi ýola goýuldy. Ata Watanymyzyň yzygiderli ösdürmek, dünýäniň senagat taýdan ösen döwletleriniň hataryna çykarmak maksady bilen ýurdumyzda tutumly işler ýáýbaňlandyrlydy.

Hormatly Prezidentimiz bu ulgama aýratyn ähmiyet berýär. Ýadyňzda bolsa, şu ýylyň 5-nji aprelinde hormatly Prezidentimiz ýurdumyzыň ministrlıklarınıň we pudaklaýyn dołandyrış edaralarynyň ýolbaşçylaryny wezipä bellemek bilen baglanyşkly geçiren maslahatynda ýurdumyzda öndürilýän hem-de sarp edilýän önümleriň ýylsaýyn artyandygyny nazara alyp, «Türkmenstandartlary» baş döwlet gullugy tarapyndan işleriň döwrebaplaşdyrylmagyň möhümündigini nygtady.

Şu ýylyň 1-nji iýulynda bolsa döwlet Baştutanymyz sanly ulgam arkaly geçiren Ministrler Kabinetiniň nobatdaky mejlisinde öřdebaryj pudaklary döwrebaplaşdyrmagyň, durmuşyň ähli ulgamlaryna täzeçil usullary ornaşdyrmagyň möhüm şert bolup durýandygyna ünsi çekip, standartlaşdyrmagyň oňyn bäsdeşligiň ösdürilmegini, önümleriň we ýóla goýulýan hyzmatlaryň hiliniň ýokarlanmagyny, söwdada birnäçe tehniki bökdençlikleriň azaldylmagyny, sarp edijileriň bähbitleriniň goraglyk derejesiniň ýokarlanmagyny, daşky

gurşawyň goralmagyny we serişdele-riň ähli görnüşleriniň tygşytlanmagyny şertlendirýändigini belledi. Şuňuň bilen baglylykda, Mary welaýatyňyň «Türkmenstandartlary» döwlet gullugynyň Döwlet synag barlaghanasynyň täze binasyňy gurulmagy we onuň degişli derejede enjamlaşdyrylmagy ýurdumyzыň bu gullugynyň sazlaşykly ösüsine, bir bitewi ölçeg ulgamynyň üpjün edil-megine, bölümgi maddy-enjamlaýyn binýadynyň halkara talaplara laýyklykda döwrebaplaşdyrylmagyna kuwwatly itergi berjekdigini nygtady. Geljekde bu guramanyň düzümde düzümleyin üýtgetmeleri geçirmegiň hasabyna mebel, metal, nebit önümlerini synagdan geçiris bölmelerini döretmek göz öňünde tutuldy.

Öndürijilerden kabul edilýän bugday we pagta hasylynyň hil görkezijilerini kesgitlemekde ulgamyň hünärmenleri tarapyndan talabalaýyk işler alnyp baryldy. İşler kabul ediş nokatlarynda gurnalnan barlaghanalarda ýerine ýetirildi.

Ýurdumyzda standartlaşdyrmak ulgamyň mundan beýlæk-de kämilleşdirilmegi maksat edinýän meseleler döwlet syýasatyň möhüm wezipele-riň hatarynda durýar.

2022-nji ýylyň guwandyryjy jemleri ýurdumyzыň standartlaşdyrys ulgamynda işleriň gownejaý alnyp barylyandygyna güwä geçip, döwlet Baştutanymyzыň bize bildiren ynamy-myzy doly ödejekdigimize bolan ynamy-myzy pugtalandyryár.

Güljan DURDYÝEWA.
«Standart, hil we howpsuzlyk».

Gahryman Arkadagymyzyň çykyşlarynyň birinde aýdyşy ýaly, halka gulluk etmek — Haka gulluk etmek! Hyzmatlar baradaky makalamyza halka gulluk etmegiň gymmatyny şöhleendirýän jümläni bijebaşy etmegim ýone ýere däl. Aslynda, «gulluk etmek» bilen «huzmat etmek» söz düzümleri manydaşdyr.

Bu makalamyzda standartlaşdyryş ulgamynada aýrylmaz orny eýeleýän hyzmatlar, olary sertifikatlaşdyryş işiniň möhüm ülşi bolan hyzmatlara gözegçilik barada beýan etmekçi.

HYZMATLARA GÖZEGÇILIK – DÖWRÜŇ TALABY

Eýsem, hyzmat näme? «Türkmen diliniň düşündirişli sözlüğine» salgylansak, hyzmatyň biriniň talabyny, ýumşuny, zerurlyklaryny kanagatlandyrmak üçin ýerine ýetirilýän işdigi, çekilýän zähmetdigi, şeýle hem birine haýyr getirýän, goldaw, ýardam edýän hereketdigi düşündirilýär. Köp çeşmelerde hyzmat etmek bilen meşgullanýanlara «ýerine ýetirijiler» diýilýär. Ýurdumyzyň ähli ulgamynada ýerine ýetirijiler tarapyndan hödürenlyän hyzmatlaryň gownejaý bolmagyny gazanmak bolsa döwlet derejesinde edilýän talaplardandır. Hyzmatyň hilini ýokarlandyrmak milli ykdysadyýetimiňi durnukly ösdürmegiň, ilatyň ýasaýyış derejesini ýokarlandyrmagyň wajyp we netijeli serişdesidir. Şeýle talaplaryň köpüsiniň birsydyrgyn amala aşmagyna edilýän gözegçilik we mynasyp ýerine ýetirijileriň hyzmatlaryny sertifikatlaşdyrmak «Türkmenstandartlary» baş döwlet gullugynyň we onuň garagagyndaky edaralaryň paýyna düşýär.

Hyzmatlaryň howpsuzlygyny gazanmak standartlaşdyrmagyň maksatlarynyň bir ugrudyr. Olaryň howpsuzlygynyň güwäsi bolsa hyzmatlaryň sertifikatlaşdyrylmagydyr. Hyzmatlary sertifikatlaşdyrmak «Türkmenistanyň döwlet sertifikatlaşdyrmak ulgamy. Hyzmatlaryň sertifikatlaşdyrmak ulgamy» TDS 1.2.11-2016 standartyna laýyklykda we «Türkmenstandartlary» baş döwlet gullugynyň başlygynyň 2014-nji ýylyň 2-nji iýulynda çykaran

1/143 belgili buýrugy bilen tassyklanylan «Hyzmatlary sertifikatlaşdyrmagyň Tertibi» arkaly ýerine ýetirilýär.

«Türkmenstandartlary» baş döwlet gullugynyň işini düzgünleşdirýän kadaşdyryjy hukuk namalaryň ýygyn-dysynda görkezilişi ýaly, hyzmatlary sertifikatlaşdyrmak 5 tapgyry içine alýar:

1. Arzany kabul etmek.
2. Hyzmatyň aýratynlygyny naza-ra almak arkaly sertifikatlaşdyrmagyň usulyétini saýlap almak.
3. Hyzmatlaryň ýerine ýetirilişine baha bermek.
4. Hyzmatlaryň laýyklyk sertifika-tyny resmiledirmek.
5. Sertifikatlaşdyrlan hyzmatlaryň döwürleyín gözegçilik barlagyny geçir-mek.

Hyzmatlara gözegçilik olary sertifikatlaşdyrmakda möhüm şert bolup durýar. Gözegçilik etmeli hünärmen sertifikatlaşdyrmak işiniň birinji tapgyrynyň ahyrynda bellenilip, oňa degişli işleri ýerine ýetirmek barada ýazma-ça tabşyryk berilýär we ol sertifikatlaşdyrmagyň galan tapgyrlaryna hem wekilçilik edýär. Ýurdumyzyň standartlaşdyrmak bilen bagly edaralary hyzmatlaryň haýsy ugruny sertifikatlaşdyryán bolsa, şol ugurlarda gözegçilik işleri hem alnyp barylýar. Bu wezipe «Türkmenstandartlary» baş döwlet gullugynyň garamagyndaky edaralaryň döwlet gözegçiliği bölmeleri tarapyn-dan alnyp barylýar.

Gözegçilik döwründe edilýän talaplar hyzmatyň ugruna baglylykda üýt-gäp, şol bir talabyň ähli ugurlara degişli ýerleri hem bolýar. Mysal üçin, iş otag-larynda howa derejesiniň kada laýyk bolmagyny, ýerine ýetirilýän hyzmatlaryň bahalarynyň sanawynyň, şikaýat depderçesiniň müşderiler üçin görnükli ýerde durmagyny, otagyň degişli dere-jede ýagtylyk bilen üpjün bolmagyny döwlet inspektory islendik arza beriji-den talap edip biler. Fotosurat otagyn-da taýýar harydyň eplengi, çyzylgы we beýleki şikesleriň bolmazlygyny ga-zanmak; dellekhanalarda arassa we ulanylan dokma önümleriniň saklanych şertleriniň kada laýyk bolmagy; egin-eşikleri himiki usulda arassalamak hyzmaty ýola goýlan edaralarda aras-salanandan soň geýimlerde eredijileriň we tegmil çykaryjy serişdeleriň ysynyň, özge süýümleriň, sütükleriň döremegi-niň öünü almak ýaly talaplar diňe de-gişli hyzmat öýlerinden edilýär.

Öň hem aýdyşymyz ýaly, hyzmatyň hiliniň ýokarlanmagy ilatyň ýasaýyış derejesiniň döwrebaplaşmagyna getirýär. Standartlaşdyrmak ulgamynyň degişli hünärmenleriniň tagallaly zäh-meti bu maksada eltyän möhüm ýollar-dandır. Olar hormatly Prezidentimiziň işlemek üçin döreden şertlerinden peý-dalanyp, öz öňlerindäki wezipe borçla-ryny ilgeziklik bilen ýerine ýetirýärler.

***Gurban BABAGULYÝEW.
«Standart, hil we howpsuzlyk».***

МОНИТОРИНГ УСЛУГ – ЗАПРОС ВРЕМЕНИ

Что такое услуга? Согласно «Толковому словарю туркменского языка», услуга — это работа, труд, которые выполняются с целью удовлетворения требования и нужд, выполнения задания, а также действие, приносящее пользу другому, оказывающее помочь, содействие. В большинстве источников человека, занимающегося оказанием услуг, называют «исполнителем». Государство тщательно контролирует качество предоставляемых исполнителями услуг, так как поддержание высокого качества сервиса – основной фактор устойчивого экономического роста, повышения уровня жизни населения. Мониторингом качества и сертификацией услуг занимается Главная государственная служба «Туркменстандартлары» и подведомственные ей структуры.

Одна из целей стандартизации услуг состоит в обеспечении их безопасности, гарантом которой выступает сертификация. Сертификация услуг осуществляется на основе TDS 1.2.11-2016 «Государственная система сертификации Туркменистана. Система сертификации услуг» и «Порядка сертификации услуг», утверждённого приказом председателя Главной государственной службы «Туркменстандартлары» № 1/143 от 2 июля 2014 года.

В соответствии с нормативно-правовой документацией, регулирующей деятельность Главной государственной службы «Туркменстандартлары», сертификация услуг состоит из 5 этапов:

1. Принятие заявки.
2. Выбор методики сертификации с учётом специфики услуги.
3. Оценка выполнения услуг.
4. Оформление сертификата соответствия услуг.
5. Периодическая проверка сертифицированных услуг.

Мониторинг — главное условие при сертификации услуг. Специалист, который будет осуществлять мониторинг, назначается в конце первого этапа процесса сертификации. Ему выдаётся циркуляр, на основании которого он присутствует на остальных этапах. Орган, занимающийся стандартизацией определённого вида услуг, также выполняет контролирующую функцию в этой области. Эти задачи являются прерогативой отделов государственного контроля органов, подведомственных Главной государственной службе «Туркменстандартлары».

Требования в течение периода проверки различаются в зависимости от вида услуги, одно и то же требование может предъявляться ко всем видам. К примеру, госинспектор может потребовать от любого заявителя, чтобы качество

В одном из своих выступлений Герой-Аркадаг сказал: «Служение народу – служение Всевышнему!». Эта цитата в начале статьи, посвящённой об услугах, приведена неспроста. Слова «служить» и «обслуживать» семантически одинаковы. В статье повествуется об услугах, являющихся неотъемлемой составляющей системы стандартизации, и о мониторинге услуг как ключевого аспекта процесса их сертификации.

воздуха в рабочих помещениях соответствовало установленным нормам, чтобы прейскурант услуг и книга жалоб были размещены на видном для клиентов месте, а освещение в помещении соответствовало требованиям.

Обеспечение отсутствия на готовом изделии вмятин, царапин и других повреждений в фотобудке; соблюдение условий хранения чистого и бывшего в употреблении текстиля в салонах; после уборки в заведениях, где осуществляется химчистка одежды, такие требования, как предотвращение появления запаха растворителей и пятновыводителей, посторонних волокон, пятен на одежде, предъявляются только соответствующими сервисными домами. В зависимости от профиля к домам быта предъявляются соответствующие требования: к фотостудиям — отсутствие сгибов, царапин и других дефектов на готовом изделии; к парикмахерским — соблюдение условий хранения чистых и использованных текстильных изделий; к предприятиям по

химической чистке и стирке одежды — отсутствие запаха растворителей и пятновыводителей, посторонних элементов на одежде после очистки.

Как отмечалось, улучшение качества услуг повышает качество жизни. Именно на достижение этой цели направлены усилия профильных специалистов системы стандартизации, которые, используя созданные в стране под руководством уважаемого Президента прекрасные возможности для работы, с полной самоотдачей выполняют поставленные задачи.

Гурбан БАБАГУЛЬЕВ.
«Стандарт, качество и безопасность».

SUPERVISION TO SERVICES IS A REQUIREMENT OF ERA

As Hero Arkadag emphasized in one of his speeches, serving people is serving God! It's not for nothing that I chose the phrase describing the value of serving people as the key for the article.

In this article we are going to describe the services that play an integral role in the standardization system, and the control of services that are an important part of the certification process.

But what is service? If we turn to the «Explanatory Dictionary of the Turkmen language», it is explained that a service is a work performed to satisfy someone's request, work, need, as well as an act of providing someone with benefit, support, assistance. In many resources, those who are engaged in maintenance are called «performers». One of the requirements at the state level is to achieve the expediency of the services offered by those performing throughout the country's system. Improving the quality of service is an important and effective means of sustainable development of our national economy and improving the standard of living of the population. Supervision of the simultaneous fulfillment of most of these requirements and certification of services of worthy performers is entrusted to the main state service «Turkmenstandartlary» and its subordinate bodies.

Achieving the security of services is one of the goals of standardization. The proof of their safety is the certification of services. The certification of services is carried out in accordance with the TDS 1.2.11-2016 standard «State Certification System of Turkmenistan. The Service certification System» and the «Procedure for certification of services» approved by the Order of the Head of the

State Service «Turkmenstandartlary» № 1/143 dated July 2, 2014.

According to the collection of regulatory documents regulating the work of the Main State Service «Turkmenstandartlary», the certification of services includes 5 stages:

1. Acceptance of the application.
2. Choose a certification methodology taking into account the specifics of the service.
3. Evaluation of the effectiveness of Services.
4. Issuance of a certificate of conformity of services.
5. Conducting periodic supervisory audits of certified services.

Inspection of services is an important condition for their certification. The supervising specialist is appointed at the end of the first stage of the certification process, receives a written assignment to perform the relevant tasks and presents the remaining stages of the certification process. If the standardization bodies of a country certify services, control measures are also carried out in these areas. This task is performed by the departments of state control of the institutions of the Main State Service «Turkmenstandartlary».

The requirements during the inspection period vary depending on the

service area, and the same requirement applies to all zones. For example, the state inspector may require any applicant to ensure that the air quality in the working premises meets the standards, that the price list of services performed, the complaint book are placed in a place visible to customers, so that the room is provided with sufficient lighting. Ensuring the absence of dents, scratches and other damages on the finished product in the photo booth; compliance with the storage conditions of clean and used textiles in salons; after cleaning in establishments where clothes are dry-cleaned, such requirements as preventing the smell of solvents and stain removers, foreign fibers, stains on clothing are imposed only by the relevant service houses.

As we have already said, improving the quality of service leads to the modernization of the standard of living of the population. The hard work of the relevant specialists of the standardization system is one of the important ways to achieve this goal. They use the conditions created by the esteemed President for work and the prompt performance of their duties.

Gurban BABAGULYYEV.
«Standard, quality and safety».

STANDARTA LAÝYKLYKDA

Belgileri birtaraplaýyn ýa-da ikitaraplaýyn edip ýasamaklyga hem-de şekilleri gönüburçly sitde yerleşdirmeklige rugsat edilýär.

Içinden ýagtylandyrylyan belgileriň gurnalyş talaplara laýyk gelmelidir. Belginiň arassalanmaga ýa-da çalşylmaga degişli elementlerine we elektrik birkdirilmelerine ýeňil baryp bolmaly. Olaryň ähli bölekleri we gurnama birlilikleri poslamaýan materiallardan ýasalmagy ýa-da gorag örtüklü bolmagy hökmandyr. Örtükler TDS-9.401 talaplaryna laýyk gelmelidir. Belgileriň garbarasy we arká tarapy, şeýle hem berkidiji bölekleri çal reňkde (sinklenen örtüklerden başga) bolmalydyr. Berkidiçi bölekleri yüz tarapyndaky maglumatlary ýoýmaly däldir.

Materiallara bildirilýän kabir talaplar barada aýdylanda bolsa, şular yaratyn bellemeli: ýşyk serpikdiriji üstli belgileri ýasamak üçin niyetlenen serişdeler olaryň ýagtyda-da, garaňkyda-da okalmagyny üpjün etmelidir, ýşyk serpikdiriji üstüň ähli elementleri bir görnüş plýonkadan ýasalmalydyr.

Bulardan başga-da, elektrotehniki talaplaryň bardygyny hem bellemeli diris.

Ilatyň bagtyýar durmuşda ýasa magy üçin ýollarda howpsuzlyk düzgünleriniň doly berjaý edilmegini gaza mak möhümdir. Bu babatda ýol belgileri ulgamynyň kämilleşdirilmegine aýratyn ähmiýet berilýär. Muny hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň üstümizdäki ýilyň 30-njy sentýabrynda sanly ulgam arkaly geçiren Ministrler Kabinetiniň nobatdaky mejlisinde ýurdumyzda ýol hereketini sazlaýy dürli görnüşli ýşyklandyryjylaryň we LED ýol belgileriniň öndürilmeginiň wajypdygyny bellemegi-de tassyklaýar. Munuň özi ýurdumyzda ýol belgileri ulgamynnda uly maksatlary nazarlaýan işleriň amala aşyrylyandygynyň aýdyň subutnamasy boldy.

Ýol belgileri babatda ýurdumyzda ýaýbaňlandyrylyan giň gerimli işerde gullugomyzyň hünärmenleriniň mynasyp goşandy bar. Ýol belgileriniň standartlaryň talaplaryna laýyk gelmegini gaza mak gullugomyzyň wezipeleriniň biridir.

**Hurma ALLANAZAROWA.
«Standart, hil we howpsuzlyk».**

Ýol hereketiniň howpsuzlygyny üçjün etmek döwlet derejesindäki möhüm meseledir. Bu babatda ýol belgileri aýratyn orny eýeleýär.

Ýol belgilerini kadalasdırmakda ýurdumzyň standartlaşdyryş ulgamyň mynasyp paýy bar. Şonuň bilen baglylykda, TDS 1490-2020 «Ýol belgileri» standartyna laýyklykda möhüm işler amala aşyrylyar. Resminama laýyklykda, ýollarda hereketiň şertleri we düzgünleri barada ýol hereketine gatnaşyylara maglumat bermek üçin niyetlenen ýol belgileriniň şekilleri, ölçegleri, şeýle hem olary ýasamak üçin ulanylýan serişdeleri bildirilýan tekniki talaplар we barlag usullary, şonuň ýaly-da belgileriň ýşyk serpikdirijilerine bildirilýan talaplар kesgitlenilýär.

Ýol belgileri ýol hereketini guramagyň esasy serişdeleriniň biri bolup durýar. Belgiler sürüjileri we pyýadalary hereketiň tertibi we şertleri, ýoluň ugurunda ilatly nokatlaryň we beýleki ýerleriň ýerleşishi barada habardar edýär.

Standart ýol belgileri sekiz topa ra bölünýär:

- 1) duýduryjy belgiler;
- 2) artykmaçlyk beriji belgiler;
- 3) gadagan ediji belgiler;
- 4) buýrujy belgiler;
- 5) aýratyn görkezme beriji belgiler;
- 6) maglumat beriji belgiler;
- 7) hyzmat belgileri;
- 8) goşmaça maglumat belgileri (jedwelçeler).

Ýol belgileri dört görnüşli ölçeglerde ýasalmalydyr:

kiçi, kadaly, uly we has uly.

Birnäçe hereket ugurlary görkezilende, öne, çepe, saga ugrukdyryjy belgiler yzygiderlilikde (ýokardan-aşak) ýerleşdirilmelidir.

Desgalaryň atlaryndaky hususy atlalar baş harplar, olardaky gulluk sözleri setir harplar bilen ýerine ýetirilmelidir (mysal üçin, PARAHAT köçesi). MUZEÝ, AEROPORT ýaly gulluk aňladýan sözler özbaşdak ulanylanda baş harplar bilen ýerine ýetirilmeli.

Eger-de belgide iki ölçegdäki şrift bar bolsa, onda esasy desgalara degişli şekilleriniň elementleriniň we belginiň gaýmalarynyň ölçeglerini hem-de olaryň ikinji derejeli desgalara laýyk gelýän ýazgylaryň arasyndaky aralyklary hasaplamaň üçin şriftiň uly ölçügi ulanylimalydyr.

Tehniki talaplар

Belgiler TDS-15150 standarty boýunça tehniki şertleriň talaplaryna laýyklykda ýasalmalydyr. Olaryň ýuzi ýşyk serpikdirmäge, içinden ýa-da daşyndan ýagtylandyrmaga ukyplı bolmaly. Şekilleriniň gara we çal elementleri ýşyk serpikdiriji häsiýete eýe bolmaly däldir.

Ýazgylary we alamatlary matrisa görnüşinde ýşyk görkezijili belgileri ýasamaklyga ýol berilýär. Bu halatda gara reňkli ýazgylary we alamatlary ak ýada sary reňke, belgileriň ak ýerligini gara reňke çalyşmaga ýol berilýär.

СОГЛАСНО СТАНДАРТУ

Обеспечение безопасности дорожного движения выступает в числе ключевых задач государства, и в её решении особую роль играют дорожные знаки.

Национальная система стандартизации также вносит весомый вклад в это дело, предпринимая целевые меры согласно стандарту TDS 1490-2020 «Дорожные знаки». В нём обозначены технические требования к форме, размеру, материалам для изготовления дорожных знаков, информирующих участников дорожного движения об условиях и о правилах движения на дороге, а также требования к мето-

При указании нескольких направлений они должны даваться в последовательности (сверху-вниз): прямо, налево, направо.

Имена собственные в названиях объектов должны выполняться прописными буквами, а служебные (поясняющие) слова при них — строчными (например, улица МИРА). При самостоятельном употреблении служебные слова следует выполнять прописными буквами (например, МУЗЕЙ, АЭРОПОРТ).

Если на знаке используют два размера шрифта, то для расчёта размеров каймы знака и элементов изображе-

ронними, а также размещать изображения знаков на щите прямоугольной формы.

Конструкция знаков с внутренним освещением должна соответствовать установленным требованиям, обеспечивать лёгкий доступ к элементам знака, подлежащим чистке или замене, и местам электрических соединений. Все детали и сборочные единицы знаков должны быть изготовлены из антикоррозионных материалов или иметь защитное покрытие. Покрытия должны соответствовать требованиям стандарта TDS-9.401. Корпус и оборотная сторона знаков, а также все элементы крепления должны быть серого цвета (за исключением оцинкованных поверхностей). Элементы крепления знака не должны искажать информацию, расположенную на его лицевой поверхности.

Что касается требований к материалам, то материалы для изготовления знаков со световозвращающей поверхностью должны обеспечивать читаемость знаков в светлое и тёмное время, а все элементы световозвращающей поверхности знака должны изготавливаться из пленки одного типа.

Кроме того, существует ряд электротехнических требований.

Достижение полного соблюдения правил безопасности на дорогах — главный фактор обеспечения здоровья и благополучия граждан. Именно поэтому совершенствованию системы дорожных знаков уделяется особое внимание. На состоявшемся 30 сентября заседании Кабинета Министров по цифровой системе и уважаемый Президент Сердар Бердымухамедов отметил важность производства в стране светофоров и светодиодных дорожных знаков, что в очередной раз подтверждает вышеизложенное и реализацию в Туркменском государстве практических мер по улучшению системы регулирования дорожного движения.

Специалисты нашей Службы вносят достойный вклад в развёрнутую в этой области масштабную работу, так как стандартизация дорожных знаков в соответствии с установленными требованиями стоят в ряду их главных задач.

**Хурма АЛЛНАЗАРОВА.
«Стандарт, качество и безопасность».**

дам их контроля и светоотражающим пленкам дорожных знаков.

Дорожные знаки являются одним из главных средств организации движения на дорогах. Они извещают водителей и пешеходов о порядке и об условиях движения, а также о населённых и других пунктах вдоль маршрута.

Стандарт устанавливает 8 групп дорожных знаков:

- 1) предупреждающие;
- 2) приоритета;
- 3) запрещающие;
- 4) предписывающие;
- 5) особых предписаний;
- 6) информационные;
- 7) сервиса;
- 8) дополнительной информации (таблички).

Дорожные знаки должны изготавляться четырех типоразмеров: малого, нормального, большого и очень большого.

ния, относящихся к главным объектам, а также расстояния между ними и надписями, соответствующими второстепенным объектам, применяют больший размер шрифта.

Технические требования

Знаки должны изготавляться в соответствии с требованиями технических условий по стандарту TDS-15150. Знаки должны изготавляться со световозвращающей поверхностью или с внутренним или внешним освещением. Чёрные и серые элементы изображения знаков не должны обладать световозвращающим эффектом.

Допускается изготавливать знаки со световой индикацией с обозначениями надписей и символов в матричной форме. При этом допускается заменять надписи и символы чёрного цвета на белый или жёлтый цвет, а белый фон знаков — на чёрный.

Допускается изготавливать знаки как односторонними, так и двусто-

IN ACCORDANCE WITH THE STANDARD

Ensuring road safety is an important issue at the State level. A special place in this regard is occupied by road signs.

The country's standardization system plays a worthy role in regulating road signs. In this regard, important work is being carried out in accordance with the TDS 1490-2020 standard «Road signs». According to the document, the forms and sizes of road signs designed to inform road users about the conditions and rules of the road on the roads, as well as technical requirements and methods of checking the means used for their manufacture, as well as requirements for light sprinkler signs are defined.

Road signs are one of the main means of organizing traffic. Signs inform drivers and pedestrians about traffic patterns and conditions, the location of settlements and other places along the road.

Standard road signs are divided into eight groups:

- 1) warning signs;
- 2) priority signs;
- 3) prohibiting signs;
- 4) team signs;
- 5) special reference signs;
- 6) reference signs;
- 7) service marks;
- 8) additional data points (tables).

Road signs should be of four different sizes: small, ordinary, large and very large.

When indicating several directions of movement, the direction indicators forward, left and right should be placed sequentially (from top to bottom).

Personal names in the names of objects should be written with a capital letter, and service words should be written with small letters (for example, PARAHAT Street). Service words such as MUSEUM and AIRPORT should be capitalized when used independently.

If the sign has a two-dimensional font, then a larger font size should be used to calculate the dimensions of the image elements and the contours of the sign corresponding to the main objects, and the intervals between the inscriptions corresponding to their secondary objects.

Technical requirements

The signs must be executed in accordance with the technical specifications of TDS-15150. Their surface should be able to reflect light, be

illuminated from inside or outside. The black and gray elements of the figures should not reflect light.

It is allowed to create light indicators with inscriptions and signs in the form of a matrix. At the same time, it is allowed to replace black text and symbols with white or yellow, and the white area of numbers with black.

It is allowed to make symbols one-sided or two-sided, and place images on a rectangular grid.

The location of the signs with internal illumination must meet the requirements. Parts and electrical connections of the sign for cleaning or replacement should be easily accessible. All their parts and assembly units must be made of stainless materials or have a protective coating. The covers must comply with the requirements of TDS-9.401. The front and back sides of the signs, as well as fasteners must be gray (except for galvanized coatings). Fasteners should not erase information on the face.

As for some requirements for materials, it should be noted: the means of making signs with a reflective surface must ensure their readability both in

light and in darkness, and all elements of the reflective surface must be made of the same type of film.

In addition, it should be noted that there are electrical requirements.

For a happy life of people, it is important to ensure full compliance with the rules of road safety. In this regard, special attention is paid to improving the road marking system. This is confirmed by President Serdar Berdimuhamedov's mention of the importance of producing various types of traffic lights and LED road signs in the country at the next meeting of the Cabinet of Ministers held in digital form on September 30 of this year. This was a clear proof of the implementation of major goals in the field of road signs in the country.

The specialists of our service have made a worthy contribution to the large-scale work carried out in the country in the field of road markings. The main task of our agency is to ensure compliance of road markings with the requirements of standards.

**Hurma ALLANAZAROVA.
«Standard, quality and safety».**

Ýol bilen baglanyşyklı täsin maglumatlar

Dünýädäki iň beýik ýol Boliviýanyň Uturunju daglarynda yerleşyär. Bu ýol deňiz derejessinden 5750 metr belentlikdedir.

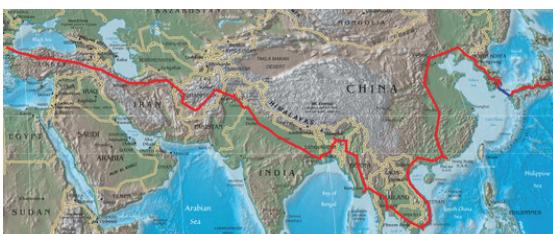
Russiýanyň demirgazygyndan geçyän R-504 Kolyma awtoýoly dünýäniň iň sowuk ýoludyr. Häzirki wagta çenli ýolda bellige alnan iň pes temperatura -67.7 °C.

Panamerikan dünýäniň iň uzyn awtoulag ýoly bolup, Ginenesiň rekordlar kitabyna girendir. Onuň uzynlygy 30000 km. Ol 15 döwletiň çägindен geçyär.

Ýungas dünýäniň iň howply ýoludyr. Ol Boliviýadaky Andah dağynda yerleşip, La Pasadan Koroýka çenli 70 km uzynlygynyndadır. Yoluň 3600 metrlik bölegi aşaklygyna gidýär we ol 800 metr beýiklikdäki dagyň töwereginden aylanýar.

Aziýadaky 1-nji ýol BMG-niň taslamasy bolup, onuň uzynlygy 20557 km. Ol Yaponiyadan başlap, Koreya ýarymadasynyň, Wyetnamyň, Hytaýyň, günorta-gündogar Aziýanyň, Hindistanyň, Pakistanyň, Owganystanyň we Eýranyň üstünden geçirip, Türkiye bilen Bolgariýanyň serheline yetýär.

Italiýada yerleşyän Appiýewa ýoly dünýäniň iň gadymy ýoludyr. Ol ilki harby ýol hökmünde gurlupdyr. Yoluň gurluşygyna b.e.öki 312-nji ýýlda italýan syýasatçysy Appiý Klawdiý Sek başlapdyr. Ol häzir hem ulanylýar.

Dünýäniň öwrümsiz iň uzyn ýoly Saud Arabystanynda yerleşyän 10-nji ýoldur. Onuň uzynlygy 256 km-e barabardyr.

Dünýädäki iň köp taraply ýol Kanadanyň Ontario şäherinde yerleşyän 401-nji ýoldur. Ol 22 ugurdan ybaratdyr.

ÝOL HEREKETINIŇ KADALARYNYŇ TARYHYNDAN

Taryhy maglumatlara görä, ýol hereketiniň kadalasdyrmagyň meseleleri gadym döwürlerde ýuze çykypdyr. Maglumatlarda ilkinji ýol kadalaryny Yuliy Sezaryň döredendigi aýdylýar. Ol patşalyk eden döwründe ýörite perman bilen Rim şäheriniň köçelerinde birtaraplaýyn hereketi giripdir. Onuň permanlary bilen tas-syklanan düzgünler pyýadalara we arabacılara degişli bolupdyr. Sebäbi şol döwürlerde şäher köçelerinde hereket has-da köpelipdir. Bu ýagdaý arabacılaryň pyýadalara zyýan bermegine getiripdir. Onuň öňünü almak üçin pyýadalar we arabacılar üçin ýörite düzgünler işlenip taýýarlanlypdyr.

Awtoulagyň oýlanyp tapylmagy we giňden ýaýramagy bilen, ähli ýurtlar üçin birmeňzeş ýol düzgünleri we belgileri kabul etmäge bolan zerurlyk ýuze çykypdyr. Şeyle maksatly ilkinji Ylalaşyk 1909-nji ýýlda kabul edilen awtoulag hereketini kadalasdyrmagaga niyetlenen Pariž Konwensiýasydyr. Bu Konwensiýa ýol hereketiniň düzgünleriniň kabir talaplary bilen birlikde, çatrygy, demir ýol geçelgesini, howply öwrümlü ýoly, ýoluň gatnaw bölegindäki nätekizligi görkeýän dört sany belginiň ulyalymagyny maksat

ediniplidir. Bu ýol hereketini kadalasdyrmakda ädilen uly adım bolupdyr. Ondan soňky ýyllarda düzgünler we ýol belgileri has kämilleşdirilipdir. Ähli ýurtlar üçin ýol hereketiniň howpsuzlygyny üpjün etmäge götürüktilerini birmeňzeş kadalardan hem-de ýol belgileri kabul edilipdir.

Ýol belgileri ýol ugryndaky şertler bilen sürüjini habardar edip, onuň işini ýeňilleşirmekde, ýol hereketini kadalasdyrmakda möhüm orny eýeleýär. Sonuň üçin hem 1926-nji ýıldaky Konwensiýada ýol belgileriniň sany 6-a, 1931-nji ýýlda Zenewada geçirilen ýol hereketi baradaky Konwensiýada 26-a ýeritilip, olardan duýduryjy, buýruju we görkeziji diyen üç topara bölünip kabul edilýär.

Wagtyň geçmegi bilen, dünýäniň ähli ýurtlary üçin birmeňzeş ýagdaýda ýol hereketini guramak, ýeve-täk tertibi ýola goýmak, ýol belgilerini we kadalaryny döretmek zerurlygy ýuze çykýar we bu babatda degişli çäreler geçirilip başlanýar.

1949-nji ýýlda Zenewada geçirilen ýol hereketi boýunça halkara maslahatda ýol hereketi barada Konwensiýa we ýol belgileri we duýdurmalary hakynda Protokol kabul edilýär. Bu

resminamalar 1968-nji ýýlda Awstriýanyň Wenen şäherinde «Ýol hereketi we ýol belgileri hem duýdurmalary hakyndaky» Konwensiýanyň kabul edilmegine esas bolýar. Biziň ýurdumyz bu Konwensiýanyň 1994-nji ýýldan bări agzasydyr.

Ýol belgileriniň gowy saýgarylmagyny we görünmegini gazanmak maksady bilen, olar daşky ýa içki ýsyklandyrıjy ýa-da ýsyk serpikdiriji (awtoulagyň çralarynyň ýagtysy düşende şöhlelenýän şarjagazlardan ybarat) örtüklü ýasalýar.

Díarymyzda ýol belgileri babatda türkmen milli aýratynlyklary nazara alnyp, «Çäge syrgynlary», «Düýeler» diýlip atlandyrylyan duýdurujy belgileriň we beýleki üýtgetmeleriň girizilendigini bellemelidir.

Häzirki döwürde ýol hereketiniň tertibi dünýäniň köp sanly ýurtlarynda 1968-nji ýýlda kabul edilen «Ýol hereketi we ýol belgileri hem duýdurmalary hakyndaky» halkara Konwensiýa esasynda amala aşyrylyar.

**Ogulbibi BEGMEDOWA,
Türkmen döwlet medeniýet institutynyň
2-nji ýýl talyby.**

HOWPSUZ ÇYRALAR – GÖWNEJAÝ BEZEGLER

Ýurdumzyň baýramçylyk keşbi, ajaýup güllerden boglan sowgat çemeni mysaly gözüňi dokundyrýan Täze ýyl arçalary kalbyňda adaty bolmadyk ýakymly duýgularity oýarýar. Diňe bir Täze ýyl arçalary däl, eýsem, meýdançalary, seýilgähleri we köçeleri bezeýän ýsyklandyryjy çyralar hem ählumumy baýramçylygy belent ruhuny aýdyň ýüze çykarýar. Şeýle çyralar diňe bir ýollarymyz däl, eýsem öýlerimizi hem bezeýär.

Olarýň ynsan saglygyna, daş-töwerege zyýansyz bolmagyny gazanmak ugrünnda bölümimiz tarapyndan uly işler alnyp barylýar. Bu babatda hünärmenler TDS — 1076 — 2017 standartyndan çelgi alýarlar. Olar bezeg çyralarynyň işleýişini barlayarlar, sarp edýän kuwwatlygyny, izolirleme garşylygyny, sowukda izolirlemäniň elektrik berkligini ölçeyärler.

Ýsyklandyryjy bezeg çyralarynyň ýokary güýjenmä bolan durnuklylygy olary azynan 10 sekuntlap 110 % nominala deň bolan naprýaženiýede isletmek arkaly synagdan geçirilýär.

Cyralaryň izolirleme garşylygyny ölçemek şu tertipde alnyp barylýar: degişli önmüň daşky gurşawyň $25\pm5^{\circ}\text{C}$ temperaturasynda we howanyň $95\pm3\%$ otnositel çyglylygynda 48 sagadyň dowamynda klimatiki kamerada sakanylýar. Kameradan çykarylandan soň, 10 minuda çenli wagtyň dowamynda 500 W güýjenmeli (yzygiderli birleşmeli bezeg çyralary üçin) izolirleme garşylygy ölçenilýär. Talap boýunça izolirleme garşylygy azynan 2 MOm bolmaly.

Bezeg çyralarynyň sowukda izolirlemäniň elektrik berkligini ölçemek üçin önmüň sakanylышы ýokardaky ýalydyr. Önmüň kameradan çykarylandan soň, 10 minut ötürmän 2500 W synag güýjenmesi tok geçiriji bölekleriň we tok siminiň daşyndan aýlanan metal folganyň arasyndan geçirilýär (1 minudyň dowamynda izolirleme boýunça bökdencelere we böwtelere gözegçilik edilmeli däl).

Bezeg çyralarynyň sarp ediş kuwwatlygyna talap boýunça önmüň kuwwatlygy 65 Wt ýokary bolmaly däl.

Şeýle synaglar arçalardaky bezeglerň howpsuz bolmagyny üpjün edýär. Bu bolsa arzyly baýramçylygyň göwnejáý ýagdaýda geçmegini şertlendiriyär.

Şöhrat MERETAMANOW,

*Ahal welaýatynyň we Aşgabat şäheriniň
«Türkmenstandartlary» döwlet gullugynyň Merkezi
barlaghanasynyň durmuş elektroenjamalary we
radioelektroniki önmüleriň synagy bölümininiň esasy
hünärmeni.*

БЕЗОПАСНАЯ ГИРЛЯНДА – ОПТИМАЛЬНЫЙ ДЕКОР

Новогодний наряд города, напоминающие пёстрый букет ёлки в мириадах разноцветных огней дарят праздничное настроение, предвкушение чего-то сказочно волшебного. Площади, парки и улицы сияют иллюминацией. Во всём этом ощущается дух Нового года. А в домах сверкают электрические гирлянды. Какой же Новый год без них?

До реализации потребителям продукция данной категории проходит целую серию проверок, в том числе на безопасность, как для здоровья человека, так и для окружающей среды. Этим, в частности, занимается наш Отдел испытаний бытовых электроприборов и радиоэлектронной аппаратуры. В этом плане главным руководством для специалистов отдела служит стандарт TDS — 1076 — 2017. Наши сотрудники проверяют работу световых гирлянд, измеряют потребляемую ими мощность, их сопротивление и электрическую прочность изоляции.

Испытание стойкости гирлянд к повышенному напряжению проводится путём включения гирлянды на напряжение, равное 110 % (~242 В) номинального, в течение не менее 10 секунд.

Измерение сопротивления изоляции гирлянды проводится в следующем порядке: гирлянду в течение 48 часов выдерживают в климатической камере с относительной влажностью воздуха $95\pm3\%$ при температуре $25\pm5^{\circ}\text{C}$. Измерение электрического сопротивления изоляции проводят не позднее чем через 10 минут после извлечения гирлянды из камеры напряжением 500 В (для гирлянд с последовательным соединением). По стандарту, сопротивление изоляции гирлянды должно быть не менее 2 МОм.

Условия выдерживания гирлянды в климатической камере для измерения электрической прочности изоляции аналогичны вышеупомянутым. После извлечения гирлянды из камеры в течение 10 минут между токопроводящими жилками и металлической отлёtkой кабеля прикладывается испытательное напряжение. Изоляция гирлянд должна выдерживать в течение 1 мин без пробоя или перекрытия испытательное напряжение 2500 В.

По стандарту, мощность, потребляемая гирляндой, должна быть не более 65 Вт.

Проведение испытаний обеспечивают безопасную эксплуатацию ёлочных гирлянд, а это позволит спокойно встретить Новый год и насладиться праздничной атмосферой.

*Шохрат МЕРЕТАМАНОВ,
главный специалист отдела испытаний
бытовых электроприборов и
радиоэлектронной аппаратуры Центральной
лаборатории Государственной службы
«Туркменстандартлары» Ахалского велаята и
города Ашхабада.*

ZÄHMETIŇ GORAGLYLYGY – YNSAN SAGLYGYNÝŇ KEPIL

Şahsyyetiň ýasaýyş üçin möhüm bähbitlerini, adamyň ömrünü we saglygyny goramak, ýasaýsyny we zähmet çekyän ýerinde howpsuzlygy üpjün etmek adam hakynda edilýän aladalaryň bir ugrudyr. Bu Türkmenistanyň Zähmet kodeksinde, onuň esasynda kabul edilen kanunçylyk namalarynda, pudaklaryň kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň kärdeşler arkalaşyklarynyň ilkinji guramalarynyň ýolbaşçylyk bilen baglaşyán şertnamalarynda, bilelikde çykarýan buýrukrarynda we karalarında öz beýanyny tapýar. Ynsanyň zähmetini goramak, howpsuz zähmet şertlerini üpjün etmek Türkmenistanyň Zähmet kodeksinde anyk kesgitlenendir we onda görkezilenleriň doly we dogry berjaý edilmegi hökmandyr. Bu resminama guramaçylyk-hukuk we eýeçiliğin görnüşlerine garamazdan, kärhanalarda, edaralarda we guramalarda aýry-aýry fiziki şahslar bilen baglaşylan zähmet şertnamasynyň şertlerinde işleyän şahsaryň zähmet gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän kanunçylyk namasydyr.

Şu ýerde Türkmenistanyň zähmet kanunçylygynyň raýatlaryň zähmet hukuklarynyň döwlet kepillendirmelerini bellmekden, zähmetiň amatly şertlerini döretmekden, işgärleriň we iş berijileriň hukuklaryny we bähbitlerini goramakdan ybaratdygyny ýatlap geçsek, artykmaçlyk etmese gerek.

Islandik kärhanada, edarada işgärleriň zähmetini goramak, olaryň öndeň goýlan wezipeleriň kadalý ýerine ýetirmeklerini üpjün etmek üçin şertleri döretmek, tekniki howpsuzlygyň düzgünleriniň berjaý edilişini ýola goýmak gaýragoýulmasız wezipeleriň

biri bolup durýar we olar kanunçylyk tarapyndan düzgünleşdirilýär.

Zähmeti goramak zähmet çekmeğin barşynda işgärleriň ömrünüň we saglygynyň howpsuzlygyny üpjün edýän ulgamdryr. Ol hukuk, durmuş-ykdysady, guramaçylyk-tehniki, sanitariya-arassagylyk, bejériş-önüni alyş, dikdeliş we howpsuz zähmet şertlerini üpjün etmäge gönükdirilen beýleki çäreleri, serişdeleri we usullary öz içine alýar.

Zähmet şertleri bolsa işin barşynda işgäriň janyňa ýa-da saglygyna we işe ukypliygyna täsir edýän önemçilik gurşawynyň hem-de zähmet ýagdaýlarynyň jemini öz içine alýar. Kärhanalarda, edaralarda we guramalarda adamyň saglygyna we ömrüne ýaramaz täsir edip biljek ýagdaýlar aradan aýrylmalydyr, onuň howpsuz zähmet çekmeginiň ahli mümkinçilikler döredilmelidir. Bu bolsa, öz gezeginde tekniki howpsuzlyk düzgünleriniň berjaý edilmeginiň hökmanylygyny hem orta atýar. Başgaça aýdanymyza, zähmetiň barşynda ularnyň tehnikalaryň, enjamlaryň we gurallaryň kabul edilen standartlara laýyk gelmegini, olaryň hemiše gurat ýagdaýda saklanylmasız talap edýär.

Şol bir wagtyň özünde hünärmenleriniň olary dolandyrmak üçin ýeterlik biliminiň we başarnygynyň bolmagy hem hökmandyr. Sonuň ýaly-da, hünärmenleriniň tekniki howpsuzlygyň üpjün etmek üçin edilýän talaplara dog-

ry düşünmegi we olary berjaý etmäge jogapkärlü cemeleşmegi hem zerurdyr.

Biz öz edaramyzda bu talaplaryň doly we gyşarnyksyz berjaý edilmegini gazaňmak bilen bir hatarda, kärhanalarda, edaralarda we guramalarda zähmet hakyndaky kanunçylykda görkezilen howpsuzlyk çäreleriniň amala aşyrylyşyna hem gözegçilik edýäris. Bu tehnikalaryň, enjamlaryň we dürli gurallaryň döwlet standartlaryna laýyk gelmekligini gazaňmak arkaly durmuşa geçirilýär.

Geçirilýän sôhbetdeşliklerde her bir iş ornunda zähmeti goramak barada-ky düzgünnamalar gyşarnyksyz ýerine ýetirilende, işgäriň ömrünü, saglygyny hem-de işe ukypliygyny goramaga, iş öndürjiligidini artdyrmaga ýardam edýändigini, zähmet howpsuzlygyny üpjün etmek bilen bagly işler dogry ýola goýlanda, önemçiliklerde betbagtçılıkly hadalaryny ýüze çykmagynyň azalmagyna getiryändigini düşündirýäris.

Halkyň jan saglygyny, abadan ýaşaýsyny baş orunda goýyan hormatly Prezidentimiziň ynsanperwer ýörelgesinden ugur alyp, önemçilikde howpsuz zähmetiň sazlaşkly ýola goýulmagy barada edilýän yzygiderli aladalaryň berýän oňyn miweleri bolsa bizi guwandyryar.

**Agageldi ANNAMYRADOW,
Lebab welaýatynyň
«Türkmenstandartlary» döwlet
gullugynyň zähmeti we ýerasty
baylyklary goramak bölümminiň
başlygy.**

Защита неотъемлемых прав человека, охрана его здоровья и жизни, обеспечение безопасных условий работы являются приоритетом в деле заботы о людях, которые отражены в Трудовом кодексе Туркменистана, принимаемых на его основе нормативно-правовых актах, контрактах между руководством и первичными профсоюзами ведомств, учреждений, организаций и издаваемых ими со-

довой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-гигиенические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия, средства и методы, направленные на обеспечение безопасных условий труда.

Условия труда – совокупность факторов производственной среды и трудового процесса, оказывающих

точными знаниями и навыками для управления ими. Точно так же необходимо, чтобы специалисты понимали правила техники безопасности и ответственно относились к их соблюдению.

Помимо достижения полного и неукоснительного соблюдения этих правил в нашем учреждении, мы также осуществляем контроль над соблюдением в предприятиях, учреждениях и организациях мер безопасности, предусмотренных трудовым законодательством. Это достигается путём обеспечения соответствия техники, оборудования и инструментария государственным стандартам. В ходе бесед мы объясняем, что неукоснительное соблюдение правил, касающихся охраны труда на рабочем месте, позволяет защитить жизнь, здоровье работника, сохранить его работоспособность, повысить производительность труда, а также что правильная организация мер по обеспечению безопасности труда способствует минимизации шансов возникновения аварийных ситуаций на производстве.

Отрадно, что последовательная деятельность забота об обеспечении безопасности труда на производстве, проявляемая на основе гуманистического принципа уважаемого Президента, ставящего во главу уголка здоровье и благополучие родного народа, даёт положительные результаты.

Агаделди АННАМЫРАДОВ,
начальник отдела
охраны труда и недр
Государственной службы
«Туркменстандартлары»
Лебапского велаята.

ОХРАНА ТРУДА — ГАРАНТИЯ ЗДОРОВЬЯ

вместных приказах и распоряжениях. Охрана труда, обеспечение безопасных условий работы четко прописаны в Трудовом кодексе Туркменистана и должны соблюдаться полностью и надлежащим образом. Документ регулирует трудовые отношения лиц, работающих на предприятиях, в организациях и учреждениях, независимо от организационно-правовой формы и формы собственности, у отдельных физических лиц на условиях заключенного трудового договора.

Не будет лишним напомнить, что целями трудового законодательства Туркменистана являются установление государственных гарантий трудовых прав граждан, создание благоприятных условий труда, защита прав и интересов работников и работодателей.

Охрана труда работников, создание условий для надлежащего выполнения ими своих обязанностей и соблюдение правил техники безопасности являются главными задачами на любом предприятии и учреждении, решение которых регулируется законодательством.

Охрана труда — система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе тру-

влияние на жизнь или здоровье и работоспособность работника. Иными словами, на предприятиях, в учреждениях и организациях должны быть устранены ситуации, которые могут негативно сказаться на здоровье и жизни человека, и должны быть созданы все возможности для его безопасной работы. Это, в свою очередь, требует соблюдения правил техники безопасности. Другими словами, требуется, чтобы техника, оборудование и инструменты, используемые во время работы, соответствовали принятым стандартам и были в исправном состоянии. При этом важно, чтобы специалисты обладали доста-

STANDART WE ŞAHSYÝET

FEÝGENBAUM WE ONUŇ KONSEPSIÝASY

«Hil» we «standart» düşünjeleri biri-biri bilen berk baglanyşyklydyr, biri-birinden aýrylmaz bir bitewülikdir. Şonuň üçin-de önümiň hiline baha berlende, onuň standartyň talaplaryna laýyk gelýändigine esasanylýar. Şunuň bilen baglylykda, «umumy hil gözegçiliği» düşünjesi standartlaşdyryş ulgamynda ýörgünlilik gazandy. Muny esaslandyryjy bolsa, amerikalı tanymal ykdysatçy, Halkara hil akademiýasynyň agzasy we ony esaslandyryjylaryň biri, Hil gözegçilik barlagy jemgyétiniň hormatly agzasy we öňki prezidenti **Armand Feýgenbaumdyr.**

1922 — 2014-nji ýyllar aralygynda ýaşap geçen ykdysatçynyň hil babatdaky pikirleri ilki Ýaponiýada ýaýradı. Munuň birinji sebäbi Feýgenbaumyň «General Electric» ýapon kompaniyasynyň hil boýunça ýolbaşçylaryndan biri bolmagy bilen baglylydyr. Bu wezipe Feýgenbauma «Toshiba», «Hitachi» we ş.m. ýapon kompaniyalarynyň ýolbaşçylary we hünärmenleri bilen ýygy-ýygydan aragatnaşykdada bolmaga şert döretti.

Ikinjiden, onuň birnäçe makalalary we «Hil gözegçiliginiň ýörelgeleri: tejribe we dolandyryş» atly kitaby ýapon diline terjime edildi. Onda Feýgenbaum hile gözegçiliğin tehniki usullarynyň arasynda şol döwürde ileri tutulýan täjirçilik usuly hökmünde hil gözegçiligine geçmegiň zerurlygyny görkezmäge synanyşdy. Yazar öz işinde hile gözegçilik etmekde adamara gatnaşyklaryň we dolandyryşyň iň möhüm zatlardaygyny äşgär edýär. Ol aýry-aýry usullary (mysal üçin, statistiki ýa-da öňüni alyş tehniki hyzmaty we enjamlary abatlamak) diňe ýokary hilli gözegçilik meýilnamasynyň düzüm bölekleri hasaplayár. Kitap ýapon, hytaý, ispan, fransuz we başga-da birnäçe dillere terjime edildi.

Feýgenbaum önümiň hiline täsir edýän faktorlara netijeli gözegçilik etmegi önemcilik işiniň ähli möhüm tapgyrlarynda zerur iş hökmünde düşündirýär. Onuň nukdaýnazaryna laýyklykda, önemciliğin ähli tapgyrlarynda — bezegde, gurnamada we müşderä önum gowşurylyşynda hile gözegçilik edilmeli. Feýgenbaum hile gözegçiliğin dört sany esasy görnüşini kesitleyár:

- 1) taze önümiň taslamasyna gözegçilik;
- 2) çig mallara gözegçilik;
- 3) taýýar önumlere gözegçilik;
- 4) önemcilik döwürleriniň derňewi.

Feýgenbaumyň kesitleyşi ýaly, hil gözegçiliği müşderileriň talaplaryny doly kanagatlandyrmagá

mümkinçilik berýän önemciliği iň tygşytly derejede saklamak maksady bilen, önümiň hilini saklamak we gowulaşdyrmak ugrundaky guramadaky dürlü işgärler toparynyň tagallalaryny utgaşdyrmak üçin täsirli ulgam.

Feýgenbaum tarapyndan 1960-nju ýyllarda ählumumy gözegçiliğin (TQC — total quality control) konsepsiýasy düzüldi. Bu 1970-nji ýyllarda kärhanany dolandyryş pudagynda taze pelsepä övrüldi we häzirki zaman hil dolandyryşynyň döwrebap düşünjesiniň esasyny düzen esasy sekiz ýörelgäni kesgitledi. Tehniki, ykdysady, guramaçylyk we sosial-psihologiki çäreleri amala aşyrmakda önümiň hilini ýokarlan-dyrmagyň ähli basgançaklaryna we kärhananyň dolandyryş derejelerine täsir etjek hil dolandyryşynyň hemmetaraplaýnylyg TQC düşünjesiniň esasy aýratynlygydyr. Feýgenbaum hil meseleleriniň has çylşyrymlaşandygyny we olary kärhananyň taze guramaçylyk gurluşy döredilen halatynda üstünlikli çözüp boljak-dygyny habar berdi. Feýgenbaumyň pikiriçe, degişli meseleler şol wagtyky guramaçylyk gurluşynyň mümkinçiliklerini artdyrdy.

Köpler «ýokary hilli» we «iň go-wusy» söz düzümleriniň manydaş-dygyna ynansalar-da, amerikalı ykdysatçy muny inkär edýär. Onuň pikiriçe, ýokary hilli önum önemciliğin materialdygyna ýa-da däldigi-

ne garamazdan, müşderiniň talaplaryny doly kanagatlandyrmaly. Şundan «ýokary hilli» we «doly kanagatlandyryjy» sözleriniň bir-biriň oruntutarydygy barada pikir gelip çykýar.

Feýgenbaumyň pikiriče, müşderiniň talaplarynyň arasynda iň möhümleri önümiň ýa-da hyzmatyň bahasy we ulanylyş maksatla-rydyr. Onuň belleysi ýaly, hile gözegçilik şu ädimleri öz içine alýan dolandyryş guralydyr:

1) hil standartlaryny kesgitlemek;

2) olaryň berjaý edilişine baha bermek;

3) standartlaryň talaplarynyň ýokarlanmagyna bolan reaksiýa;

4) standartlary kämilleşdirmek.

Hile gözegçilik önem taýýar bolanyndan onuň satylýan pursatyna çenli ähli basgaçaklar üçin zerur bolan bir möwsümdir.

1980-nji ýyllaryň ortalarynda Feýgenbaum hile biznes strategiyasynyň esasy hökmünde garaýandygyny aşgär edýär. Hiliň umumy gözegçiliği guramanyň dolandyryş ulgamynyň guraly hasaplanýar we hiliň ileri tutulýan ornumy hemişe nygtaýar. Feýgenbaum toplumla-ýyn hil dolandyryş ulgamyny müşderileriň önümiň hiline bolan talaplaryny kanagatlandyrmak üçin adamlaryň, enjamalaryň we maglumatlaryň tagallalarynyň birikme-gi netijesinde emele gelýän bitewi iş gurluşy hökmünde kesgitleyär. Mahlası, Feýgenbaum üçin hil dolandyryş usulyýetini ulanmakda esasy wezipäniň işgärlere degişli-digini aňmak bolýar.

EDEBÝAT

1. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции. Экономика. 1986.

2. Баронов, В. В., Круглов, М. Г. Всеобщее управление качеством. Менеджмент систем качества - М.: Деловая книга, 2007.

Nurmämmet ALTYÝEW,
Türkmen döwlet ykdysadyýet we dolandyryş institutyň dünýä ykdysadyýeti kafedrasynyň uly mugallymy, institutyň Kärdeşler arkalaşyglynyň ilkinji guramasynyň başlygy.

СТАНДАРТ И ЛИЧНОСТЬ

Понятия «качество» и «стандарт» – неотделимы друг от друга.

Поэтому оценка качества любой продукции вырабатывается на основе соответствия её качественных показателей установленным стандартам. В этом плане в системе стандартизации активно используется концепция «всеобщего управления качеством». Её основоположником является известный американский экономист, член и сооснователь Международной академии качества, почётный член и бывший президент Американского общества по контролю качества Арманд Фейгенбаум (1922 – 2014).

ФЕЙГЕНБАУМ И ЕГО КОНЦЕПЦИЯ

Его идеи получили первоначальное распространение в Японии. Этому способствовало, во-первых, то, что, являясь одним из высших руководителей компании «General Electric» ответственным за качество, Фейгенбаум имел частые контакты с менеджерами и специалистами японских компаний «Toshiba», «Hitachi» и др.

Во-вторых, на японский язык были переведены его многочисленные статьи и книга «Принципы контроля качества: практика и администрирование». В ней Фейгенбаум стремился показать необходимость перехода от технических методов контроля качества, считавшихся в то время приоритетными, к контролю качества как методу ведения бизнеса. Тем самым он делал акцент на роли администрации, подчёркивая важность человеческих взаимоотношений, ставя их во главу угла в деятельности по контролю качества. Отдельные методы (например, статистические или профилактический ремонт и обслуживание оборудования) он рассматривает только как составляющие всеобъемлющей программы контроля качества. Книга также переведена на китайский, испанский, французский и другие языки.

Эффективный контроль факторов, влияющих на качество продукции, трактуется Фейгенбаумом как необходимая деятельность на всех важных стадиях производственного процесса. В соответствии с моделью Фейгенбаума контроль качества рассматривается как вмешательство во все фазы производственного процесса — от технического задания через проектирование, производство, сборку и вплоть до поставки продукции заказчику. Он выделяет четыре основных вида деятельности по контролю качества:

- 1) контроль в процессе проектирования нового изделия;
- 2) входной контроль материалов;

- 3) контроль готовой продукции;
- 4) анализ специальных процессов.

Понятие «контроль качества» определяется Фейгенбаумом как «эффективная система для координации усилий различных групп работников организации по поддержанию качества и его повышению, имеющая целью поддержание производства на самом экономичном уровне, который позволяет полностью удовлетворить запросы заказчиков».

Фейгенбаумом в 1960-х гг. была сформулирована концепция всеобщего контроля качества (total quality control, TQC). В 1970-е гг. она стала новой философией в области управления предприятием. Им же были определены основные восемь принципов, которые легли в основу современной концепции всеобщего управления качеством. Главным положением концепции TQC является мысль о всеохватности управления качеством, которое должно затрагивать все стадии создания продукции и уровни управленческой иерархии предприятия при реализации технических, экономических, организационных и социально-психологических мероприятий. Фейгенбаум утверждал, что проблемы качества намного усложнились, и они могут быть успешно решены только в случае, если будет сформирована новая организационная структура предприятия. По мнению Фейгенбаума, проблемы «переросли» возможности существовавшей тогда организационной структуры.

Арманд Фейгенбаум подчёркивает, что слово «качество» в любом абстрактном смысле не является общераспространённым синонимом слова «лучший». Это понятие используется в значении наиболее полно удовлетворения требований заказчика, будь то сфера материального или нематериального производства. Из этого следует, что слова «качество» и «удовлетворительный» могут использоваться как синонимы.

Среди требований заказчика наиболее важными, по мнению Фейгенбаума, являются предназначность для использования и цена, по которой продаётся изделие или услуга. Он отмечал, что слово «контроль» в словосочетании «контроль качества» подразумевает инструмент управления, который включает следующие шаги:

- 1) установление стандартов качества;
- 2) оценка соответствия этим стандартам;
- 3) реакция на превышение требований стандартов;
- 4) планирование совершенствования стандартов.

Контроль качества – это совокупность необходимых мер на всех этапах производства, начиная от выпуска и заканчивая реализацией готовой продукции.

В середине 1980-х гг. Фейгенбаум начинает рассматривать качество как основу стратегии деловой активности. Всеобщий контроль качества рассматривается как инструмент системы управления в организации, постоянно акцентирующий приоритетную роль качества. Фейгенбаум определяет комплексную систему управления качеством как согласованную рабочую структуру, в частности, включающую эффективные технические и управленческие методы, обеспечивающие наилучшие и наиболее практичные способы взаимодействия людей, машин, а также информации с целью удовлетворения требований заказчиков, предъявляемых к качеству продукции. Таким образом, у Фейгенбаума главным приоритетом применения методологии управления качеством является персонал.

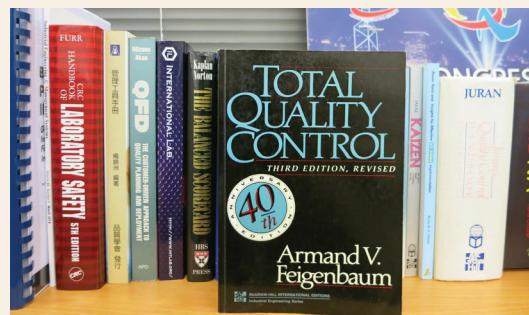
ЛИТЕРАТУРА

1. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции. *Ekonomika*. 1986.
2. Баронов, В. В., Круглов, М. Г. Всеобщее управление качеством. Менеджмент систем качества - М.: Деловая книга, 2007.

Нурмаммет АЛТЫЕВ,
старший преподаватель кафедры мировой экономики
Туркменского государственного института экономики
и управления, председатель первичной организации
профсоюзов Института.

STANDARDS AND PERSONALITY

FEIGENBAUM AND HIS CONCEPT

The concepts of «quality» and «standard» are closely related to each other, they are an inseparable whole. Therefore, when assessing the quality of goods, they proceed from its compliance with the requirements of the standard. In this regard, the concept of «total quality control» has gained popularity in the standardization system. It was founded by Arman Feigenbaum.

This man is a well — known American economist, a member and one of the founders of the International Academy of Quality, an honorary member and former president of the Audit Society for Quality Control.

The economist, who lived between 1922 and 2014, first spread his ideas about quality in Japan. The first reason is that Feigenbaum is one of the quality managers of the Japanese company General Electric. This task prompted Feigenbaum to work with «Toshiba», «Hitachi», etc. This allowed him to have frequent contact with managers and specialists of Japanese companies.

Secondly, several of his articles and his book «Principles of Quality Control: Practice and Management» have been translated into Japanese. In it, Feigenbaum tried to demonstrate the need to switch to quality control as the preferred com-

mercial method at that time among technical methods. The author reveals that human relations and management are the most important aspects of quality control in his work. It considers individual methods (for example, statistical or preventive maintenance and repair of equipment) only as components of a quality control plan. In addition to Japanese, the book has been translated into Chinese, Spanish, French and a number of other languages.

Feigenbaum describes effective control of factors affecting product quality as necessary at all critical stages of the production process. In his opinion, quality must be controlled at all stages of production — finishing, assembly and delivery of products to the buyer. Feigenbaum identifies four main types of manipulation:

- 1) new product project management;
- 2) raw material control;
- 3) control of finished products;
- 4) analysis of production periods.

According to Feigenbaum's definition, quality control is an effective system for coordinating the efforts of various groups of employees in an organization to maintain and improve the quality of products in order to maintain production at the most cost-effective level, allowing to fully meet the requirements of consumers.

The concept of total quality control (TQC) was developed by Feigenbaum in the 1960s. This became a new philosophy in the field of business management in the 1970s and established eight basic principles that form the basis of the modern concept of quality management. The main feature of the TQC concept is the complexity of quality management, which will affect all stages of product quality improvement and enterprise management levels in the implementation of technical, economic, organizational and socio-psychological measures. Feigenbaum said that quality problems have become more complex and can be successfully solved if the company creates a new organizational structure. According to Feigenbaum, the relevant issues expanded the possibilities of the organizational structure of that time.

Although many believe that the words «high-quality» and «best» are synonymous, the American economist denies this. According to him, a high-quality product must fully meet the requirements of the customer, regardless of whether it is a production material or not. Hence the idea that the words «high quality» and «complete satisfaction» are mutually exclusive.

According to Feigenbaum, the most important of the customer's requirements are the price and intended use of the product or service. As he points out, quality monitoring is a management tool that includes the following steps:

- 1) setting quality standards;
- 2) evaluate their compliance;
- 3) reaction to the increasing requirements of standards;
- 4) improving standards.

Quality control is necessary at all stages, from the readiness of the product to the point of sale.

In the mid-1980s, Feigenbaum showed that he was looking after quality as a business strategy. Total quality control is considered an instrument of the organization's management system and always emphasizes the priority of quality. Feigenbaum defines an integrated quality management system as an integrated business structure resulting from the integration of efforts of people, equipment and information to meet customer requirements for product quality. As a result, it can be understood for Feigenbaum that the main task in applying the quality management methodology belongs to employees.

REFERENCE

1. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции. *Экономика*. 1986.
2. Баронов, В. В., Круглов, М.Г. Всеобщее управление качеством. Менеджмент систем качества - М.: Деловая книга, 2007.

Nurmammet ALTYYEV,
Senior Lecturer of the Department of World Economy of the Turkmen State Institute of Economics and Management, head of the first trade union organization of the Institute.

HIL — ESASY AÝRATYNLYK

Ilatyň durmuş derejesi ýokarlandygyça olaryň öndürilýänönümlere bolan talaplyr hem artmak bilendir. Bu babatda hil meselesi möhüm ähmiyete eyedir. Şonuň üçin hem döwlet önumleriň hiliň ýokarlandyrmagy hemişe ünsde saklaýar.

«Türkmen diliniň düşündirişli sözlüğinde» hile düşündiriş berlende, onuň «bir zadyň taýýarlanyş, öndüriliş, ýásalyş, aýratynlyk derejesidigi» aýdylýar. Meşhur hil dolandyryjysy, amerikalı alym Josef Juran «hil» düşünjesine kesgitleme berende bolsa: «Hil şertlere we tlaplara laýyklykdyr... Önumiň ýa-da hyzmatyň hili — ulanmak üçin ýaramlylyk» diýip belleyär.

Amerikalı meşhur hil dolandyryjysy Armand Feýgenbaum bolsa: «Hil bilen baglanyşkly hadalaryň we hereketleriň merkezinde alyjynyň isleglerini kanagatlandyrmak baş maksat bolup durýar, bu şol bir wagtyň özünde üpjün edijileri hem öz içine alýan dolandyryş hadysasydyr. Hiliň başlangyç we ahyryk nokady müşderidir» diýip nygtayär.

Ýewropa hil barlag toplumynyň (EQQC) bellemegine görä, «Hil bir önumiň ýa-da hyzmatyň belli bir islegi kanagatlandyrmak üçin ýeterlik üpjünçiligi orta goýyan häsiyetleriň toplumydyr».

Daşary ýurtlaryň käbirinde hil bilen baglansykkly ýörite bayraklar hem döredilen. Myśal üçin, ýokary hilli önumleri bilen hili dolandyrmak boýunça tapawutlanan daşary ýurt kärhanalary Ýaponiyada «Edwards Deming adyndaky bayrak», ABŞ-da «Malkolm Baldrij milli hil bayragy», Ýewropada «Ýewropa hil bayragy» ýaly bayraklar bilen sylaglanýarlar.

Türkmenler hil meselesine mundan has irki döwürlerde-de çynlakaý cemeleşipdirler. Olar bu babatda başdansowma etmändirler. Muny köne Nusaý, gadymy Merw, Dehistan, Köneürgenç ýaly taryhy ýerlerde gazuw-agtaryş işleri geçirilende tapyлан taryhy tapyndylar hem tassyklayär.

Häzirki wagtda — önemçiligiň ösen döwründe hil meselesi aýratyn röwše eýe boldy. Ýurdumyzda öndürilýän önumleriň ýokary hilli, bäsleşige ukyplı bolmagy ülkämizde hil meselesine möhüm ähmiyét berilýändigini görkezýär.

Solmaz ÇARYÝEWA,
S.A.Nyýazow adyndaky Türkmen oba hojalyk uniwersitetiniň dokma önemçiligi fakultetiniň 2-nji ýyl talyby.

DÖWRÜN TALABY

ÇYZYKLY ŞERTLİ BELGİLER ULGAMY: ýetilen sepgitler, aýdyň maksatlar

Bu günüki gün — ýurtlaryň arasynda söwda-ykdysady hyzmatdaşlygyň giň gerim alýan döwründe Diýarymyzda öndürilýänönümleriň hilini ýokarlandyrmak, eksport mümkinçiliklerini artdyrmak, alyjylaryň hukuklaryny goramak milli ykdysadyýetimiziň esasy wezipeleriniň birine öwrüldi. Şu nukdaýnazardan, söwda-ykdysady gatnaşyklaryň ösüşine mynasyp goşant goşyan Türkmenistanyň çzyykly şertli belgiler boýunça milli guramasynyň işiniň kämilleşdirilmegi uly maksatlara gönükdirilendir.

2014-nji ýýlda döredilen bu gurama, 111 döwletiň GS1 milli guramalarynyň bıragyzdan ses bermegi bilen, 2015-nji ýýlyň mayý aýynda söwdanyň we hyzmatlaryň hiliniň hem-de bäsleşige ukyp-lylygynyň bazar şertleriň möhüm guraly bolup durýan GS1 (Global Standart One) halkara guramasyna agza boldy hem-de «GS1 Turkmenistan» brendine ygtyýarlyk aldy. Ol halkara «GS1» guramasynyň talaplaryny üstünlikli ýerine ýetirip, gysga wagtyň içinde ygtybarly we abraýly hyzmatdaş hökmünde halkara derejede ykrar edildi.

GS1 halkara guramasy ähli ulanyjylar üçin dünýä derejesinde çzyykly şertli belgileriň standartlaryny ösdürýär we işewürleriň arasynda ýeke-ták halkara diliň döremegine ýardam edýär. Guramanyň merkezi edarasy Brýusel şäherinde ýerleşýär.

Ýurdumyzyň çzyykly şertli belgiler ulgamy uly maksatlary nazarlaýar. Häzirki zaman söwda merkezleriniň işiniň çzyykly şertli belgileri bilen sazlaşykly ýola goýulmagy işiň netijeliligini artdyrmaga, öndürijiden sarp edijä baryança, harytlaryň hasabatyny ýöretmäge we haryt dolanyşygynyň ýolunu yzarlamaga ýardam edýär.

Harytlara sanly belginiň goýulmagy ýúrtda öndürilýän önümleri dünýä bazarlaryna çykarmagyň täsirli kepili bolup durýar. Tehnologiyalary ulanmak arkaly harytlara çzyykly şertli belgileri goýmak usuly ähli söwda işini tizleşdirip, müsderä önümiň ady, mukdary, bahasy we satyn alnan wagty barada gysga wagtda maglumat almaga mümkinçilik berýär, kassa hyzmatlarynyň awtomatlaşdyrylmagyna şert döredýär. Olar haryt we ony öndüriji barada aragatnasyk maglumatlarynyň çalt alynmagyny üpjün edýär.

Ýurdumyza öndürilýän harytlara berilýän çzyykly şertli belgiler «483» bilen baş-

lanýar. Dürli galyňlykdaky çzyklardan düzülen dörtburçly belgi toplumy bolan çzyykly şertli belgiler harydy öndürijä we harydyň adyna berlen sanly salgylanmadyr. Onuň aşağında on üç sany san, ýagny harydy belgilemegiň aýratyn usuly — kody görkezilýär. Bu ýerdäki ilkinji üç san harydyň gelip çykan, ýagny önümi öndüriji ýurduň; ondan soňky baş san öndüriji kärhananyň ýa-da önümi satyjynyň kodunuň aňladýar; beýleki dört san

bolsa harydyň maglumatlarydyr; iň soňkusy bolsa gözegçilik sanydyr.

Gözegçilik sany skanerleyjí enjamlara çzyykly şertli belgileriň okalyşynyň dogruylugyny tassyklamak üçin zerur bolup durýar. Skaner okanda çzyykly şertli belgileriň yzygiderli yerleşdirilişi boýunça gözegçilik sanyны hasaplaýar we ony şol belgilerdäki gözegçilik sany bilen deňeşdirýär. Eger-de sanlar biri-birine gabat gelse, onda çzyykly şertli belgileriň dogry okalandygyny görkezýär. Gözegçilik sanyň girizilmegi bilen çzyykly şertli belgileriň okalyş takyklagy görnetin ýokarlanýar.

Eger-de ýurduň kody gabyň daşynda ýazylan döwletiň adyna gabat gelmeýän bolsa, öndüriji şereket kody harydyň öndürilýän ýurdundan alman, eksport edilýän ýurdundan alan bolmagy ýa-da önümiň ygtyýarna-ma boýunça başga şereket tarapyndan öndürilen bolmagy-da mümkündür.

2017-nji ýýlda çzyykly şertli belgileriň halkara standartlara laýyk gelmegine gözegçiliği amala aşyrmaga şert döredýän werifikasiya barlaghanasynyň açylandygyny hem aýratyn bellemelidir.

Umuman, çzyykly şertli belgiler ulgamynda amala aşyrlan işleriň bary sarp edijileriň hukuklaryny goramaklyga, harytlaryň Türkmenistandan daşary ýurtlara bökdençsiz iberilmegine, olaryň dünýä bazarlarynda bäsdeşlige ukyplylygyny artdyrmaga, döwletimiziň eksport ukyplylygyny ýokarlandyrmagyna gönükdirilendir.

*Haljan GARLYÝEWA,
Aşgabadyň nah mata kombinatynyň
kärdeşler arkalaşyggynyň ilkinji
guramasynyň başlygy.*

ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

Сегодня, когда динамика международного торгово-экономического партнёрства носит поступательно активный характер, повышение качества отечественных товаров, экспортного потенциала страны и защи-

СИСТЕМА ШТРИХОВЫХ КОДОВ: достижения и конкретные цели

та прав потребителей выступают в ряду ключевых задач национальной экономики. В этом плане модернизация Национальной организации Туркменистана по штриховому кодированию, деятельность которой способствует расширению торгово-экономических связей, продиктована стремлением добиться намеченных целей.

Организация была учреждена в 2014 году. В мае 2015 года при еди-

THE REQUIREMENTS OF THE ERA

LINEAR CONDITIONAL SIGNALS: main stages, clear goals

Today, in the era of trade and economic cooperation between the countries, improving the quality of products produced in our country, expanding export opportunities and protecting consumer rights have become one of the main tasks of the national economy. From this point of view, the improvement of the work of the national organization of linear conditional numbers of Turkmenistan, which makes a worthy contribution to the development of trade and economic relations, is aimed at great goals.

Штрихкоды отечественных товаров начинаются с префикса «483» и состоят из линий различной толщины.

ногласной поддержке национальных организаций GS1 111 стран она вошла в состав Международной организации GS1 (Global Standard One) с присвоением бренда «GS1 Turkmenistan». За короткое время Национальная организация успешно выполнила требования МО GS1, зарекомендовав себя в качестве надёжного и ответственного партнёра.

GS1 — международная организация, занимающаяся вопросами продвижения штрихового кодирования и создания универсального коммуникативного средства между представителями бизнеса. Штаб-квартира Организации расположена в Брюсселе.

Деятельность национальной системы штрихового кодирования призвана способствовать достижению больших целей. Штриховое кодирование значительно повышает эффективность работы торговых точек, позволяет вести учёт продукции с момента выпуска и до реализации, отслеживать маршруты товарооборота.

Цифровая маркировка товара является надёжной гарантией его доступа

на внешние рынки. Метод маркировки штрихкодами за счёт использования технологий ускоряет весь торговый процесс, позволяет покупателю быстро получить информацию о наименовании, количестве, цене и времени покупки товара, а также автоматизировать кассовое обслуживание. Всё это обеспечивает быстрый доступ к информации о продукте и контактам его производителя.

Штрихкоды отечественных товаров начинаются с префикса «483», и состоят из линий различной толщины. Они представляют собой цифровую информацию о производителе и наименовании продукта. Под ними находится тринадцатизначный код, представляющий собой особый метод идентификации товара. Первые три цифры указывают на страну происхождения товара, т.е. страну-производителя; следующие пять цифр представляют собой код предприятия-изготовителя или дистрибутора товара; остальные четыре цифры — информацию о товаре; последняя является контрольным номером.

Контрольная цифра необходима для подтверждения точности считывания штрихкода сканирующим оборудованием. При считывании сканер вычисляет контрольную сумму по штрихкоду и сравнивает её с контрольной цифрой. Если цифры совпадают, то штрихкод

верен. С контрольной цифрой точность считывания штрихкодов значительно возрастает.

Если код страны не совпадает с наименованием страны на упаковке, то возможно, что код производителя может быть получен не из страны-производителя, а из страны-экспортера, либо продукт произведен другой фирмой по лицензии.

Необходимо также отметить, что в 2017 году была открыта верификационная лаборатория, которая обеспечивает условия для контроля соответствия штрихкодов международным стандартам.

В целом вся деятельность, осуществляемая в системе штрихового кодирования, направлена на защиту прав потребителей, обеспечение бесперебойного экспорта и повышение конкурентоспособности отечественных товаров на внешних рынках, а также на повышение экспортного потенциала Туркменистана.

**Халджан ГАРЛЫЕВА,
председатель первичной
организации профсоюзов
Ашхабадского
хлопчатобумажного
комбината.**

Established in 2014, this organization by unanimous vote of GS1 national organizations from 111 countries in May 2015 became a member of the GS1 international organization (Global Standard One), which is an important instrument of market conditions to ensure the quality and competitiveness of trade and services. He also acquired the rights to the «GS1 Turkmenistan» brand. It has successfully fulfilled the requirements of the «GS1» international organization and in a short period of time has been recognized internationally as a reliable and reputable partner.

The international organization GS1 develops global standards of linear conditional numbers for all users and promotes the creation of a single international language among business people. The headquarters of the organization is located in Brussels.

The country's linear conditional number system considers big goals. Modern shopping malls can be organized with linear conditional markings to increase business efficiency, to keep track of goods from the producer to the consumer, and to track the way of goods circulation.

Serial numbers assigned to goods manufactured in the country begin with «483».

The check digit is necessary to confirm the accuracy of the barcode reading on the scanning equipment. As the scanner reads, it calculates the check number for the sequential placement of linear conditional digits and compares it to the check digit in those digits. If the numbers match, then the linear conditional numbers are read correctly. With the introduction of a check digit, the reading accuracy of linear conditional numbers increases significantly.

Serial numbers assigned to goods manufactured in the country begin with «483». Barcodes, which are sets of rectangular numbers consisting of lines of various thicknesses, represent numerical references to the manufacturer and the name of the product. Under it is a thirteen-digit code, which is a special method of identifying the goods. The first three digits here are the country of origin of the goods, i.e. the country of manufacture; the next five digits represent the code of

the manufacturer or seller of the goods; the remaining four digits are information about the purchase; and the last is the control number.

If the country code does not match the country name on the outside of the container, the manufacturer's company code may be from the country of manufacture, the country of export, or the product may have been manufactured by another company under license.

It should also be noted that in 2017, a verification laboratory was opened, which provides conditions for monitoring the compliance of linear conditional codes with international standards.

In general, all the activities carried out in the system of linear conditional codes are aimed at protecting the rights of consumers, the smooth delivery of goods from Turkmenistan to foreign countries, increasing their competitiveness in the world markets, and increasing the export capacity of the state.

**Haljan GARLYYEVA,
Head of the first organization
of the trade union of the
Ashgabat cotton plant.**

DÖWRÜŇ TALABY

Sanly tehnologiýalar bize birnäçe sagatlyk işimizi gysga wagtda ýokary derejede amala aşyrmaga mümkünçilik berýär. Sanly ykdysadyýetiň esasy görkezijileri bolan döwrebap sanly tehnologiýalar her bir ädimimizde gabat gelýär.

Gündelik durmuşda ulanýan serişdelerimiziň, enjamalaryň, iň bärkisi hemiše ýany-myza göterýän öýjükli el telefonumyzyň haýsy döwletle öndürilendigi ählimize gyzykly bolsa gerek. Muny bilmek üçin uly bir zähmet sarp etmezden harytlarda ulanylýan, gelip çykýan ýerinden habar berýän ştrih kodunu ýa-da QR kodunu ulanmak ýeterlik. Bu işi döwrebap derejeli enjamalaryň üstü bilen ýa-da öz akyň zähmetimizi sarp edip, ýonekeý hasaplama usuly arkaly hem anyklap bolýär. Sowda merkezlerinde ýa-da bölek sowda dükanlarynda tiz we döwrebap hyzmat etmek maksady bilen ýoriteleşdirilen enjamlar ulanylýar. Bu usulda satyjylar tarapyndan gelýän müşderilere bökdençsiz, nobata durmazdan hyzmat hödürlenilýär. Ol diňe bir müşderiler bilen işlenilende ulanylman, eýsem, getirilýän harytlary ammarlara ýerleşdirmekde, hasaba almakda, hasabatny ýöretmekde we degişli ýagdaýlarda hasapdan çykarmakda hem ýeňillikleri döredýär.

Ştrih kody harytlaryň nirede öndürilendigini weönümiň hakykylygyny ýüze çykarmak üçin zerur bolup durýär. Käbir näsazlyklara görä, önum çalşylyp hem bilinýär. Meselem, önumiň gabynda «Hytaýda öndürildi» diýip ýazylandygyna garamazdan, ol önum ştrih kody ýa-da QR kody arkaly barlananda, başga ýurduň önumi bolup çykýar. Bu ýagdaý her bir ýurduň öz milli prefaksi (ştrih kody) arkaly anyklanylýar.

Ýurdumyza hereket edýän Türkmenistanyň Çyzykly şertli belgiler boýunça milli guramasy tarapyndan «483» milli prefaksi (ştrih kody) haryt öndürilijiler bolan şahsy we ýuridik taraplara berilýär. Şol ştrih kody bilen belgilenilen, ýagyn «Türkmenistanda öndürildi» diýen ýazgyly milli önumlerimiz halkara bazarlarda uly islegden peýdalanýar.

Önumleriň haýsy ýurtta, welaýatda ýa-da şäherde öndürilendigini, hatda şol harydyň haýsy pudaga degişlidigini ýonekeýje hasaplama usuly bilen hem anyklap bolýär. Köp ýagdaýlarda ştrih kody halkara ykdysatçylaryň aýtmagyna görä, 9 — 13 san belgi aralygynda bellenilip bilinýär.

Peýdalanýan islendik harydyňzyň daşky gabynda haryt nyşanynyň ýokarsynda «®», kä ýagdaýlarda bolsa «™» belgi belgilenendir. Bu belgiler halkara derejeli söwda belgisi hasaplanylýar. Eger alýan harydyňzda şu belgilere gabat gelseňiz, diýmek, siz halkara guramalar tarapyndan ykrar edilýän we degişli ýurt tarapyndan goralýan hakyky harydyň eýesisiňiz. Käbir ýurtlarda halkara sowda guramalary tarapyndan ykrar edilmedik önumler bazarlara çykarylýar, bu bolsa satylmaga degişli bolmadık önumiň adam saglygyna zyýan ýetirip bılık her dürlü keselleriň döremegine sebäp bolup biljekdigini görkezýär. Şonuň üçin bazarlardan ýa-da sowda nokatlaryndan isleg bildirýän önumleriňiziň ilkı haryt nyşanyna, önumiň ýaramlylyk möhletine, şeýle-de agzap geçen belgimize seredip satyn almaklyk maslahat berilýär.

Mahlasy, sanly ykdysadyýetiň eşretleri adamzadyň wagtyny tygşytlap, bir wagtda birnäçe işleri berjaý etmegine şert döretmek bilen birlikde, onuň jan saglygynyň goralmagyna hem uly hemayaty bardyr.

EDEBIÝAT

1. Berkarar döwletiň täze eyýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy. Aşgabat, 2022 ý.

2. Визитница — «Штрих код», Москва, 2013 г.

3. М.Ховард, М. Леблан — «Защищенный код», Москва, 2012 г.

Jumageldi SALAMOW,
Orazjemal MYRADOWA,
Türkmen döwlet maliye institutynyň mugallymlary.

ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА: ВОЗМОЖНОСТИ ШТРИХОВЫХ КОДОВ

Цифровые технологии – главный атрибут цифровой экономики. Сегодня они окружают нас практически повсюду, значительно облегчая и упрощая наши повседневные дела.

Вероятно, каждый задавался вопросом, где было изготовлено то или иное устройство, прибор, да тот же самый мобильный телефон. Это легко узнать посредством штрихового кода или QR-кода товара, которыечитываются техническими средствами, либо самостоятельно – путём простых вычислений. В торговых центрах и магазинах розничной торговли установлены специальные сканеры для считывания графического кода товара, которые позволяют быстро и надёжно обслуживать покупателей, не заставляя их ждать в длинных очередях. Подобные технические средства также упрощают операции, связанные со складированием, регистрацией, учётом и, в соответствующих случаях, списанием товаров.

Штрихкоды нужны для идентификации места производства и подлинности продукции. Из-за некоторых неисправностей информация о товаре может сбить с толку. К примеру, на упаковке товара написано «Сделано в Китае», а штрихкод или QR-код указывают другую страну-производителя. В подобных случаях достоверную информацию передаёт префикс национальной организации (штриховой код).

В Туркменистане уполномоченным органом по предоставлению физическим и юридическим лицам-товаропроизводителям префикса национальной организации (штрихкода) «483» является Национальная организация по штриховому кодированию. Стоит отметить, что товары с этим штрихкодом, указывающим на то, что они произведены в Туркменистане, занимают обширную нишу на внешних рынках, а это говорит о большом спросе на них.

REQUIREMENTS OF ERA

DIGITAL ECONOMY:

possibilities of linear conditional numbers

Простой расчёт также позволяет выяснить, в какой стране, области, городе и даже в каком предприятии был изготовлен товар. Согласно международным экспертам в области экономики, штриховые коды в большинстве своём представляют собой комбинацию из 9 — 13 цифр.

На внешней упаковке продукции вверху от товарного знака имеется логотип в форме «[®]», в некоторых случаях «TM». Они являются международными торговыми марками, которые указывают, что продукт является оригинальным, сертифицирован международными организациями и имеет охранные свидетельства. В некоторых странах в продаже находятся товары, не прошедшие сертификацию в профильных международных структурах. Приобретение подобного товара сомнительного качества в первую очередь чревато неблагоприятными последствиями для здоровья. Чтобы избежать этого, прежде всего внимание нужно обратить на торговую марку, срок годности продукта и т.д.

Словом, блага цивилизации, в частности цифровые разработки, не только позволяют экономить драгоценное время и выполнить несколько операций одновременно, но и отосредованно защищают здоровье человека.

EDEBİYAT

1. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy. Aşgabat, 2022 ý.

2. Визитница — «Штрих код», Москва, 2013 г.
3. М.Ховард, М. Леблан — «Защищенный код», Москва, 2012 г.

**Джумагелди САЛАМОВ,
Оразджеемал МЫРАДОВА,
преподаватели Туркменского
государственного института
финансов.**

Digital technologies allow us to perform many hours of work quickly and efficiently. Modern digital technologies, which are key indicators of the digital economy, are present at our every step.

Probably, we all wonder in which country the tools and devices that we use in everyday life are manufactured, especially the mobile phone that we always carry with us. To find out, it is enough to effortlessly use the barcode or QR code applied to the product, which informs about the place of origin. This can be done with the help of modern equipment or with your own mental efforts and a simple calculation method. In shopping malls or retail stores, specialized equipment is used to provide fast and modern service. Thus, sellers provide uninterrupted customer service without waiting in line. It is used not only when working with clients, but also facilitates warehousing, registration, accounting and, where applicable, de-registration of incoming goods.

The barcode is necessary to identify the place of production of the goods and the authenticity of the product. In case of detection of some malfunctions, the product can be replaced. For example, despite the fact that the packaging of the product says «Made in China», when scanning the product with a barcode or QR code, it turns out to be a product from another country. This is determined by the national prefix (barcode) of each country.

The national prefix «483» (bar code) is assigned to individuals and legal entities that are producers of goods by the National Organization for Numbering the Bar Code of Turkmenistan operating in the country. Our national products marked with the same barcode, that is, «made in Turkmenistan», are in great demand on international markets.

With a simple calculation, you can find out in which country, province or city the products are manufactured and even which industry the products belong to. According to international economists, in most cases a barcode can contain from 9 to 13 digits.

Any product you use will have a «[®]» and sometimes a «TM» mark above the product label on the outer packaging. These marks are considered an international trademark. If your purchase corresponds to these figures, then you are the owner of a genuine product recognized by international organizations and protected by the relevant country. In some countries, products that are not recognized by international trade organizations enter the market, which can lead to various kinds of diseases that can harm human health. Therefore, it is recommended to buy the desired products at markets or retail outlets, after looking at the brand, the expiration date of the product, as well as the number that we mentioned.

As a result, the digital economy allows people to save time and perform several tasks at the same time, and also makes a great contribution to the protection of human health.

EDEBİYAT

1. Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy. Aşgabat, 2022 ý.

2. Визитница — «Штрих код», Москва, 2013 г.

3. М.Ховард, М. Леблан — «Защищенный код», Москва, 2012 г.

**Jumageldi SALAMOV,
Orazjemal MYRADOVA,
Teachers of the Turkmen State Financial Institute.**

BILIM STANDARTLARY

OKUWÇYLARYŇ BİLİMLERİNİ •BAHALANDYRMAGYŇ USULYYETI

Okuw işiniň geçişinde okuwçyny bahalandyrmaq meselesi möhüm orny eýeleýär. Gözegçilik we bahalandyrmaq mekdebiň üzünsiz esasy bolup durýar. Baha, bahalandyrmaq okuwçynyň ýetişigini alamatlandyrmaq bilen birlikde, okatmak usulynyň kemçiliginini we üstünliginiň hem görkezisidir.

Okuwçylaryň bilimlerini, başarnyklaryny kesitlemek, ölçemek, ýagny barlamak we bahalandırma arkaly berlen bilimler babatda kemçilikleri we ýálňyşlyklary wagtynda ýüze çykarmak, gazanylan üstünlikleri bellige almak, okuw maglumatlarynyň özleşdirilendigi barada obýektiw habar almak, okuwçylar bilen mugallymyň arasyndaky arabaglansygy kesitlemek mümkün.

Ýetişik tabellerinde, synp žurnallarynda, gündeliklerde bahalar sanlar görünüşinde bellenilýär (şertli belgiler, kod signallary we ş.m.). Okuwçylaryň ýetişigini bahalandymagyň esasy hökmünde gözegçiliğin netijeleri (jemleri) çykyş edýärler. Bu ýerde okuwçylaryň işiniň hil we mukdar görkezijileri hasaba alynýar. Mukdar görkezijiler, köplenç, bal ýa-da göterim görünüşinde, hil görkezijiler «gowy», «kanagatlanarly» diýen sözler bilen bahalandyrma görünüşinde bellenilýär.

Bilimiň taryhynda şeýle ýagdaýlar hem bolan: ilki-hä uzak wagtlap, mekdepde bilimleri barlamalymy ýa möhüm dälmi, bilim-başarnyklar bahalandyrılmaly my ýa-da bahasız oýmalymy diýen soraglaryň daşynda aýlanylypdyr. Bir mekdep bahalandyrsa, beýleki biri bahalandyrmandyr.

1918-nji ýylyň maý aýynda Halk komissariaty «Bahalary aýyrmak barada» karar kabul edýär. Şonuň esasynda mekdeplerde bahalar bilen bilelikde synaglaram aýrylyar. Olara derek okuwçylaryň ýetişigine gözegçilik etmek we olary ha-

saba almagyň sada görnüşleri girizilýär. Bu maksatlar üçin ýörite hasaba alyş depderleri ýöredilip, bilim derejesi gowy okuwçylaryň familiýasy «gyzyl» sahypada, pesleriň familiýasy «gara» sahypada ýazylyp, «ýaryş» girizilýär. Wagtyň geçmegi bilen bahasız (gözegçiliksiz) okamagyň gowy netije bermeyändigine göz yetirýärler. 1935-nji ýyldan başlap okuwçylaryň okaýýslaryna baha goýmagyň baş bal ulgamy girizilýär. Şol döwürde bahany «Birlik», «Ikilik», «Üçlük», «Dörtük», «Bäşlik» diýip, harplar bilen ýazyp, ýazmaça goýupdyrlar. 1944-nji ýylyň ýanwaryndan başlap okuwçylaryň bilimlerine we tertibile aýry-aýrylykda san belgileri arkaly baha goýlup başlanýar.

Häzire čenli hereket edýän käbir gönükdirmə resminalaryna, okuw maksatnamalaryna esaslanyp, daşary ýurt dilleri boýunça okuwçylaryň bilimlerine, başarnyklaryna we endiklerine baha bermegiň kadalaryny anyklamaga synanyşalyň!

5-lik (örän ýagşy) baha:

— okuwçy geçilen maksatnamanyň materialy esasynda daşary ýurt dilinde geçirilýän gepleşige aňsatlyk bilen düşünýär. Sapakda geçilen materialy we öý işini onat özleşdiripdir. Berilýän ýumuşlary ýeñillik bilen çözýär. Leksik ýálňyssyz gürrün edip bilýär. Fonetik ýálňyşlary üçden köp däl. Gepleşikde başlangyç tapgyryň ahyrynda we ortaky tapgyrda 5-6 replika čenli, ahyrky tapgyrda bolsa, 7-8 replikaulanýar. Monologda başlangyç we ortaky tapgyrlarda 8-12, soňky tapgyrda 10-15 sözlem utanýar. Teksti labyzly we ýálňyssyz okap bilýär. Sessiz okalan tekstiň mazmunyna doly düşünýär we ony ýálňyssyz gürrün berip bilýär. Mugallymyň we ýoldaşlarynyň beren goşmaça soraglaryna kynçlyksız düşünýär we olara anyk hem-de kesitli jogap gaýtarmagy баşarýyar.

4-lik (ýagşy) baha:

— okuwçy daşary ýurt dilindäki gepleşige kynçlyksız düşünüp bilýär. Gepleşikde başlangyç we ortaky tapgyrlarda 3-4, ahyrky tapgyrda 5-6 replika utanýar. Monologda başlangyç we ortaky tapgyrlarda 6-7 sözlem, soňky tapgyrda 7-8 sözlem utanýar. Replikasynda goýberýän gödek bolmadık leksiki ýálňyşlarynyň sany üçden ýokary däl. Dörde čenli fonetik ýálňyşlary bar, emma, olary özi çaltlyk bilen düzdedip bilýär. Teksti sesli okamakda uly bolmadık üç-dört sany fonetik ýálňyşlary goýberýär. Okan tekstindäki esasy maglumatlaryň dörtden üç bölegine düşünýär. Sesli ýa-da sessiz okan tekstiniň mazmunyny dilden beýan etmekde iki-üç sany ýálňyşlyk goýberýär. Mugallymyň we ýoldaşlarynyň beren goşmaça soraglaryna jogap gaýtaranda, bir-iki gezek kynçlyk çekýär.

3-lik (kanagatlanarly) baha:

— okuwyç daşary ýurt dilindäki gepleşige bölek-leýin düşünýär. Meyílnamanyň materialyny belli bir derejede özleşdiripdir. Gepleşikde başlangyç we ortaky tapgyrlarda 2-3, jemleyji tapgyrda 3-4 replika ulanýär. Monolog gepleşiginde başlangyç we ortaky tapgyrlarda ulanýan sözlemleriniň sany 4-5-e, soňky tapgyrda bolsa, 5-6-a ýetýär. Fonetik we grammaticál ýalňyşlaryň her haýsyndan bäse çenlisini goýberýär. Öz goýberen ýalňyşlyklaryny düzetmekde mugallymyň we ýoldaş-larynyň kömeginé garaşýar. Teksti sesli okamakda bäse çenli dürlü fonetik ýalňyşlyklary goýberýär. Okan tekstindäki esasy faktlaryň ýarysyna düşünýär. Goşmaça soraglara ynamsyz jogap berýär we mugallymyň ugrukdyryjy soraglaryna mätäçlik çekyár.

2-lik (kanagatlanarsyz) baha:

— okuwyç daşary ýurt dilindäki gepleşige düşünmeýär ýa-da düşünmekde uly kynçlyk çekyár. Meyílnamanyň materialyny özleşdirmäge belli bir derejede çemeleşýär, geçilenlerden käbir bölekleri has gowşak bilýär. Dialogda we monologda ulanýan replikalarynyň we sözlemleriniň sany bir-ikiden köp däl. Gepleşikde sözleri we sözlemleri baglanylşdyryp bilmeýär, her bir sözlemde ýalňyş goýberýär, ýalňyşlaryny düzedip bilmeýär. Teksti uly kynçlyklar bilen haýal okaýar. Her bir sözde dijen ýaly fonetik ýalňyş goýberýär. Okan tekstiň mazmunyna düşünmeýär. Berlen goşmaça soraglara jogap gaýtaryp bilmeýär. Azda-kände mehaniki taýdan ýat tutan jümlelerine daýanmaga synansýar.

1-lik (ýaramaz) baha:

— okuwyç sapakda geçirilýän materiallary we öýe berilýän ýumuşlary hiç hili sebäp bolmasa-da, düybünden özleşdirmeýär. Berilýän soraglara jogap gaýtarmaga çalyşmaýar. Gepleşik alyp barmakdan we teksti okamakdan göz-görtele boýun towlaýar ýa-da dyymmak bilen çäklenýär.

Ýazuw işlerinden edilýän talaplaryň düybünden başgaça bolandygy üçin, olara degişli baha ulgamyny hem aýratyn görkezmek maksada laýykdyr. Orta mekdeplerde okuwyçlaryň grammatica boýunça başarnylaryny we endiklerini barlamakda ýazuw üsti bilen geçirilýän işleriň ähmiýeti has uludyr.

Pedagog baha goýanda, her gezek logika we kriteriýalara daýanyp, ony esaslandyrmaýdyr. Tejribeli mugallymlar şeýle esaslandyrmalary ulanyp, okuwyçlar bilen ýuze çykýan jedelleriň öňünü alýarlar.

Garaz, mugallym okuwyçny obýektiv we real bahalandyrma akylyly-paýhasly çemeleşip, oňa özüne goýulýan bahanyň sebäbini düşündirmelidir. Munuň özi okuwtarbiýecilik işinde möhüm ähmiýete eýedir.

EDEBIÝAT

1. Gurbanow A., Gurbanowa L., Daşary ýurt dillerini okatmagyň usulyýeti/ Aşgabat, 2011 ý.

2. Tursunow J.Ş., Haljanow Ş., we başgalar, Pedagogika/ Aşgabat, 2011 ý.

*Merjen ÝAZÝÝEWA,
«Dünýä edebiýaty» žurnalynyň bölüm redaktory.*

Hünärmenleri taýýarlamagyň iki basgaçakly ulgamy

BAKALAWR

HÜNÄRMEN

MAGISTR

Bilim ulgamynda amala aşyrylyan özgertmeleriň netijesinde ýurdumyzyň ýokary okuwy mekdeplerinde dünýä üňüllerine laýyk gelýän, ýokary derejede bilim berilýär. Dünýä tejribesinden ugur alnyp, ýurdumyzyň ýokary okuwy mekdeplerinde hünärmenleri taýýarlamagyň iki basgaçakly ulgamyna geçilmegi hem-de bakalawr we magistr maksatnamalarynyň girizilmegi raýatlarymyzyň hünär taýdan kämilleşmeginde täze mümkünçilikleri açýar. Bu ulgamyň basgaçaklary bakalawrlyk hem-de magistrlik maksatnamalaryndan ybaratdyr.

Bakalawrlyk Ýewropa bilim ulgamynyň düzüm bölegi olan okuwy maksatnamasydyr. Halkara bilim standartlaryna laýyklykda, bakalawrlyk maksatnamasy boýunça bilim almagyň möhleti 4 ýyla barabardyr. Bu maksatnamada okuwyň özboluşlylygy onuň diňe haýsydyr bir kesgitli ugrı däl-de, köp ugurlary öz içine alýanlygynda jemlenýär. Muňa garamazdan, bu maksatnamada-da talyplaryň haýsydyr bir ugurdan ýöritleşmegi göz öňünde tutulýar. Şuñlukda, haýsydyr bir ugur boýunça bakalawrlyk derejesini alan adam okuwyny tamamlandan soň, edara-kärhanalarda, guramalarda ýokary bilimli hünärmenleriň işlemege talap edilýän wezipeleri eyeläp bilýär.

Magistrlik — ýokary okuwyň ikinji basgaçagy. Magistratura ny tamamlanlara hünär ýolunda kämilleşmäge has giň mümkünçilikler doreýär. Magistrlik hünärmeniň işine ussatlygynyň ýokary derejesini aňladýar hem-de oňa edara-kärhananyň ýa-da guramanyň ýolbaşçylar düzümine goşulmaga mümkünçilik berýär. Halkara standartlaryna laýyklykda, magistrlik maksatnamalary boýunça bilim almagyň kadaly möhleti 2 — 2,5 ýyla barabardyr.

Magistrlik maksatnamasynda saýlanyp alynýan okuwy maksatnamasynyň ugrı bakalawrlyk maksatnamasyndakydan tapawutlanyp bilýär. Adatça, hünär ýoluna başlan adamyň özünü haýsy işiň gyzyklandyrýandygyna anyk göz ýetiren hem-de şol ugurdan mundan beýlák-de kämilleşmegi meýilleşdirýän halatynda magistrlik maksatnamasy saýlanyp alynýär. Ýagny bakalawr maksatnamasy boýunça okuwy tamamlan hünärmen geljekde haýsy ugurda işlemege maksat edinýän bolsa, şol ugurda magistrlik maksatnamasy esasynda okuwyny dowam etdirip bilýär.

Hünärmenleri taýýarlamagyň iki basgaçakly ulgamynda haýsydyr bir ugurda bakalawrlyk maksatnamasy boýunça okuwyň tamamlan adam başşa bir ugur boýunça magistrlik maksatnamasy esasynda bilim alyp bilýär. Şeýlelikde, bir şahs iki ugur boýunça ýokary bilimli hünärmen bolup bilýär. Munuň özi iki hünäri ele almak üçin has az wagt sarp etmäge mümkünçilik berýär.

Bakalawrlyk hem-de magistrlik okuwy maksatnamalaryndan ybarat bolan hünärmenleri taýýarlamagyň iki basgaçakly ulgamy dünýä tejribesinde «Bolon ulgamy» diýlip atlandyrylyar. Ol Ýewropa ýurtalarynyň ýokary okuwy mekdeplerini birleşdirýän bitewi okuwy standartyna laýyk gelýär. Bu ulgamyň ady 1999-njy ýylда Italiýanyň Bolonýa şäherinde birnäçe ýewropa döwletleriň bitewi bilim standartlaryny girizmek boýunça ylalaşyga gol çekmegi bilen baglanyşyklydyr.

*Amangeldi GURBANOW,
Türkmenistanyň Iceri işler ministrliginiň institutynyň
mugallymy, polisiýanyň mayory.*

HALKARA ÖLÇEG BIRLIKLERİ

EGIN-EŞIKLERİŇ WE AÝAKGAPLARYŇ GÖRKEZIJILERI

Häzirki güne çenli egin-eşikleriň we aýakgaplaryň umumy, ýeke-täk standarty bolmanson, öndürjiler öz öndürüp önumine mahsus olan tablisalary ulanýarlar.

Egin-eşikleriň ölçegleri babatda dünýä ýurtlarynda dürli usullardan peýdalanyarlar. GDA, Ýewropa we Amerika döwletlerinde köýnegiň ýakasynyň uzynlygyny dýum (2,54 sm deň) hasabynda kesgitleýärler. Taýwan, Türkiye we Hytaý ýaly ýurtlarda köýnekleriň ölçeglerini iňlis sózleriniň baş harplary bilen aňladýarlar.

Geýimleriň we aýakgaplaryň ölçeglerini kesgitlemek üçin ulanylýan esasy görkezijiler:

— **adam boýy** — diwaryň golaýyna baryp duran adamyň kellesiňiň iň beýik ýerinden diwara çenli cyzgyç goýlup, galam bilen bellik edilip, ýerden şol bellige çenli aralygy ölçemek arkaly alnan ölçeg;

— **döş kapasasynyň aýlawy** — çeyé we ýumşak ölçeg lentasy ulanylyp, döş kapasasynyň tutuş aýlawydaky iň beýik ýerleriniň bile ölçegi;

— **bil aýlawy** — ölçegiň takyk bolmagy üçin demiň içiniň çekilmän ölçenen, biliň öň tarapý bilen bile ölçegi;

— **ýanbaş aýlawy** — bil aýlawyndan 15-18 sm aşakdan, ýanbaşyň iň beýik ýerlerinden alnan ölçeg.

Egin-eşikleriň ölçeglerini kesgitlemäge niyetlenen tablisamyz size öz ölçegiňize görâ geýim saýlamakda ýardam berer diýen umydymyz bar.

Egin-eşikleriň ölçeglerini kesgitlemek

Russiya ölçegi	Döş aýlawy, sm	Bil aýlawy, sm	Ýanbaş aýlawy, sm	Halkara ölçegi	Ýewropa ölçegleri, boýy sm		
					<165	166-171	>171
40	74-80	60-66	84-90	XS	16	32	-
42	82-85	66-69	92-95	XS	17	34	68
44	86-89	70-73	96-98	S	18	36	72
46	90-93	74-77	99-101	M	19	38	76
48	94-97	78-81	102-104	M	20	40	80
50	98-102	82-85	105-108	L	21	42	84
52	103-107	86-90	109-112	XL	22	44	88
54	108-113	91-96	113-116	XL	23	46	92
56	114-119	96-102	117-121	XXL	24	48	96
58	120-125	103-108	122-126	XXXL	25	50	100
60	126-131	109-114	127-132	-	26	52	104
62	132-137	115-121	133-138	-	27	54	108
64	138-143	122-128	139-144	-	28	56	112
66	144-149	128-134	145-150	-	29	58	116

Bu ýerdäki ölçegleriň belgilennilişi iňlis sözlerinden gelip çykyp, «XS» (extra small) «örän kiçi», «S» (small) «kiçi», «M» (medium) «aramlyk», «L» (large) «uly ölçegli», «XL» (extra large) «örän uly», «XXL» (extra extra large) «has uly», «XXXL» (extra extra extra large) «aşa uly» diýmekligi aňladýar.

— **Aýakgap ölçegi.** Adamyň aýagyň ölçegi iki görkeziji bilen kesgitlenilýär — dabanynyň ini we uzynlygы. Munuň üçin aýagy ölçenilýän adam belli bir aralagy ýöräp gelen bolmaly. Az-kem cişen aýaklary tekiz ýerde goýlan ak kagyzyň üstünde goýup, ola-

ryň daşyny galam bilen çyzýarlar. Haýsy aýagyň ölçegi uly bolsa, şony esas edip alýarlar. Soňra çyzgyç bilen santimetrdede ölçeyärler we görkezijini 5 millimetre çenli tegelekleyärler. Alnan netijäni tablisadan tapýarlar.

Aýakgaplaryň ölçegleriniň kesgitlenilişi

Erkek aýakgaplarynyň ölçeg çelgisi														
Dabanyň uzynlygы, sm	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Russiya	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Ýewropa	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Angliya	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	10	11	12	13
ABŞ	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	10,5	11,5	12,5	14

Zenan aýakgaplarynyň ölçeg çelgisi

Dabanyň uzynlygы, sm	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Russiya	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44
Ýewropa	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45
Angliya	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	9,5	10,5
ABŞ	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	10	10,5	12	13

Caga aýakgaplarynyň ölçeg çelgisi

Dabanyň uzynlygы, sm	19	19,5	20	20,5	21	21,5	22	22,5	23	23,5	24	24,5
Russiya	32	33	33,5	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39
Ýewropa	33	34	34,5	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40
Angliya	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5
ABŞ	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5

Jins matadan tikilýän balaklaryň ölçegleri alnanda, içki tikiniň uzynlygы we jinsiniň boý ölçenilýär.

Bulardan başga-da, telpek, papak, şlyapa, plaş, palto we ş.m. eginbaşlaryň ölçegleri dürlü usullarda kesgitlenilýär.

EDEBIÝAT

1. Деллель Х. Эскиз и рисунок. Т. 2.— М.: 2011.

2. Под ред., Ю.А. Костин Внешняя форма тела человека: — Иваново: 2006. стр.68.

3. В. Кузьмичёва. Практикум по моделированию и конструированию одежды: — Иваново: 2014. стр.576.

**Laçyn HOJAMUHAMMEDOWA,
«Türkmen atlary» döwlet birleşiginiň kitaphanaçysy.**

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЕДИНИЦЫ ИЗМЕРЕНИЯ

ПАРАМЕТРЫ ОДЕЖДЫ И ОБУВИ

Определение размера обуви

Длина стопы, см	Таблица соответствия размеров мужской обуви													
	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Россия	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Европа	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45	46	47
Англия	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	10	11	12	13
США	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	10,5	11,5	12,5	14

Длина стопы, см	Таблица соответствия размеров женской обуви													
	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Россия	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44
Европа	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45
Англия	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	9,5	10,5
США	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	10	10,5	12	13

Длина стопы, см	Таблица соответствия размеров детской обуви											
	19	19,5	20	20,5	21	21,5	22	22,5	23	23,5	24	24,5
Россия	32	33	33,5	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39
Европа	33	34	34,5	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40
Англия	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5
США	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5

При замере брюк из джинсовой ткани измеряются длина внутреннего шва и длина джинсов.

Размеры головных уборов и верхней сезонной одежды также определяются различными способами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Деллель Х. Эскиз и рисунок. Т. 2.—М.: 2011.
2. Под ред., Ю.А. Костин Внешняя форма тела человека: — Иваново: 2006. стр.68.
3. В.Кузьмичёва. Практикум по моделированию и конструированию одежды: — Иваново: 2014. стр.576.

Лачын ХОДЖАМУХАММЕДОВА,
библиотекарь Государственного
объединения «Türkmen atlary».

В настоящее время нет унифицированных стандартов размера одежды и обуви, и поэтому производители для маркировки своей продукции используют специальные таблицы.

Способы определения и указания размеров одежды разительно отличаются от страны к стране. К примеру, в странах СНГ, Европы и Америки длина воротника рубашки измеряется в дюймах (2,54 см), а на Тайване, в Турции и Китае размер одежды обозначается буквенным кодом, образованным от слов в английском языке.

Основные параметры для определения размеров одежды и обуви:

— **рост человека** — расстояние от верхушечной точки головы до плоскости стоп, определяемое на вертикальной плоскости при помощи линейки и карандаша;

— **окружность грудной клетки** — периметр грудной клетки, определяемый при помощи сантиметровой ленты;

— **окружность талии** — периметр талии в момент паузы после выдоха и перед вдохом;

— **окружность бедра** — периметр бёдер, измеряемый на 15-18 см ниже окружности талии.

Ниже приведена таблица различных размеров одежды, которая позволит подобрать подходящий наряд.

Размеры одежды

Российский размер	Окружность грудной клетки, см	Окружность талии, см	Окружность бёдер, см	Международный размер	Европейский размер, рост, см		
					<165	166-171	>171
40	74-80	60-66	84-90	XS	16	32	-
42	82-85	66-69	92-95	XS	17	34	68
44	86-89	70-73	96-98	S	18	36	72
46	90-93	74-77	99-101	M	19	38	76
48	94-97	78-81	102-104	M	20	40	80
50	98-102	82-85	105-108	L	21	42	84
52	103-107	86-90	109-112	XL	22	44	88
54	108-113	91-96	113-116	XL	23	46	92
56	114-119	96-102	117-121	XXL	24	48	96
58	120-125	103-108	122-126	XXXL	25	50	100
60	126-131	109-114	127-132	-	26	52	104
62	132-137	115-121	133-138	-	27	54	108
64	138-143	122-128	139-144	-	28	56	112
66	144-149	128-134	145-150	-	29	58	116

Приведённые в таблице некоторые обозначения размеров образованы от английских слов: «XS» (extra small) «очень маленький», «S» (small) «маленький», «M» (medium) «средний», «L» (large) «большой», «XL» (extra large) «очень большой», «XXL» (extra extra large) «очень-очень большой», «XXXL» (extra extra extra large) «очень-очень-очень большой».

— **Размер обуви.** Размер ноги человека определяется двумя параметрами — длиной и шириной стопы. Для этого перед измерением человек должен походить, так как из-за нагрузки размер ступни немного увеличивается. После этого ногу ставят на белую бумагу и карандашом обводят её контур. За основу берут контур той стопы, размер которой больше, а после проводится измерение линейкой (в сантиметрах), показатель которой округляется до 5 миллиметров. Результат сверяют с таблицей.

INTERNATIONAL UNITS OF MEASUREMENT

Currently, there are no unified standards for the size of clothing and shoes, and therefore manufacturers use special tables to label their products.

The methods of determining and specifying clothing sizes differ dramatically from country to country. For example, in the CIS countries, Europe and America, the length of the shirt collar is measured in inches (2.54 cm), and in Taiwan, Turkey and China, the size of clothing is indicated by a letter code formed from words in English.

Basic parameters for determining the size of clothes and shoes:

— **human height** — the distance from the apical point of the head to the plane of the feet, determined on a vertical plane using a ruler and pencil;

— **chest circumference** — the perimeter of the chest, determined using a centimeter tape;

— **waist circumference** — the perimeter of the waist at the moment of pause after exhalation and before inhaling;

— **hip circumference** — the perimeter of the hips, measured 15-18 cm below the waist circumference.

Below is a table of different sizes of clothes that will allow you to choose a suitable outfit.

Clothing Sizes

Russian size	Chest circumference, cm	Waist circumference, cm	Hip circumference, cm	International size	European size, height, cm >171		
					<165	166-171	>171
40	74-80	60-66	84-90	XS	16	32	-
42	82-85	66-69	92-95	XS	17	34	68
44	86-89	70-73	96-98	S	18	36	72
46	90-93	74-77	99-101	M	19	38	76
48	94-97	78-81	102-104	M	20	40	80
50	98-102	82-85	105-108	L	21	42	84
52	103-107	86-90	109-112	XL	22	44	88
54	108-113	91-96	113-116	XL	23	46	92
56	114-119	96-102	117-121	XXL	24	48	96
58	120-125	103-108	122-126	XXXL	25	50	100
60	126-131	109-114	127-132	-	26	52	104

PARAMETERS OF CLOTHING AND SHOES

Some size designations given in the table are derived from English words: «XS» (extra small) «very small», «S» (small) «small», «M» (medium) «medium», «L» (large) «large», «XL» (extra large) «very large», «XXL» (extra extra large) «very, very large», «XXXL» (extra extra extra large) «very, very, very large».

— **Shoe size.** The size of a person's foot is determined by two parameters — the length and width of the foot. To do this, a person should walk before measuring, since due to the load, the size of the foot increases slightly. After that, the foot is placed on white paper and its contour is outlined with a pencil. The contour of the foot is taken as a basis, the size of which is larger, and then the measurement is carried out with a ruler (in centimeters), the indicator of which is rounded to 5 millimeters. The result is checked against the table.

Determining shoe size

Men's shoe size matching table														
Foot length, cm	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Russia	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44	45	46
Europe	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45	46	47
England	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	10	11	12	13
USA	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	10,5	11,5	12,5	14

Women's shoe size matching table														
Foot length, cm	22	22,5	23	23,5	24	24,5	25	25,5	26	26,5	27	27,5	28	28,5
Russia	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39	40	41	42	43	44
Europe	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40	41	42	43	44	45
England	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	9,5	10,5
USA	5	5,5	6	6,5	7	7,5	8	8,5	9	9,5	10	10,5	12	13

Children's shoe size matching table														
Foot length, cm	19	19,5	20	20,5	21	21,5	22	22,5	23	23,5	24	24,5		
Russia	32	33	33,5	34	34,5	35	36	36,5	37	37,5	38	39		
Europe	33	34	34,5	35	35,5	36	37	37,5	38	38,5	39	40		
England	1	1,5	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5		
USA	2	2,5	3	3,5	4	4,5	5	5,5	6	6,5	7	7,5		

When measuring jeans trousers, the length of the inner seam and the length of the jeans are measured.

The sizes of hats and seasonal outerwear are also determined in various ways.

REFERENCE

1. Деллель Х. Эскиз и рисунок. Т.2.— М.: 2011.
2. Под ред., Ю.А. Костин Внешняя форма тела человека: — Иваново: 2006. стр.68.
3. В.Кузьмичёва. Практикум по моделированию и конструированию одежды: — Иваново: 2014. стр.576.

*Lachyn HOJAMUHAMMEDOVA,
librarian of the State Association «Türkmen atlary».*

YKDYSADYÝET

TÜRKMENISTANYŇ ENERGETIKA DIPLOMATIÝASY

Türkmenistan elektrik energiýasyny öndürmek üçin amatly geografik ýerleşishi bilen şertlendirilen giň mümkünçiliklere eýedir. Döwletimiz olary diňe bir türkmen halkynyň däl-de, eýsem bütün adamzadyň bähbitleri üçin ulanýar. Olar ýurtlaryň, sebitleriň we halklaryň parahatçylykly ýaşamagyna, sówda-ykdysady we medeni gatnaşyklaryň ösdürilmegine ýardam etmäge gönükdirilendir.

Ýurdumyzda «Energiýany tygşytlamagyň 2018 — 2024-nji ýyllar üçin Döwlet maksatnamasy», «Türkmenistanyň energetika diplomatiýasyny ösdürmegiň 2021 — 2025-nji ýyllar üçin Maksatnamasy», «Energiýanyň dikeldilýän çeşmelerini ösdürmek boýunça 2030-njy ýyla čenli Türkmenistanyň Milli strategiýasy», «Energiýanyň dikeldilýän çeşmeleri hakynda» Türkmenistanyň Kanuny kabul edildi. Bular energetika ulgamymyzy ösdürmekde bar bolan kanunçylyk binýadymyzy has-da pugtalandyrdy.

Hormatly Prezidentimiziň belleýsi ýaly, şu gün türkmen topragynyň baýlyklary, onuň energetiki

çeşmeleri türkmen halkynyň bähbitlerine gulluk edýär we onuň abadançylgyny üpjün edýär. Türkmen topragynyň täsin aýratynlyklary, onuň sahylygy, mineral serişdelerine baýlygy, ýangyç-energetika toplumynyň çäksiz mümkünçilikleri, ýurduň durnukly ösüşi, onuň oňaýly geosyýasy ýerleşishi — balaryň ählisi ösüşiň möhüm düzüm bölekleridir.

Hormatly Prezidentimiziň tagallalary ýurduň ykdysadyýetini okgunly ösdürmäge we onuň dünýäniň ykdysady ulgamyna işeň integrirlenmegine mümkünçilik berýär. Ahyrky netijede, bularyň hemmesi ýurduň ykdysady taýdan gülläp-ösüşiniň, türkmen halkynyň hal-ýagdaýynyň ösdürilmegini üpjün etmegiň, parahatçylygy, durnuklylygy we howpsuzlygy berkitmegiň maksatlaryna hyzmat edýär.

*Tırkışmyrat DURDYYEW,
Yagşygeldi Kakayew adyndaky Halkara nebit
we gaz uniwersitetiniň mugallymy.*

SANLY TEHNOLOGIÝALAR — DÖWRÜMIZIŇ TALABY

Häzirki döwürde sanly ykdysadyýet ösüşiň esasy hereketlendiriji güýcileriniň biri bolup durýar. Dürli pudaklaryň bäsdeşlige ukypliygyny ýoklandyrmaç bilen, kärhanalara we telekeçilere täze mümkünçilikler döretmekde, daşary ýurt bazarlaryna, şeýle-de global elektroniki zynjyrлara täze ýollary açmakda sanly tehnologiýalara daýanýan ykdysadyýetiň ähmiyeti ýokary bolmagynda galýar.

Kompýuterleriň, telefonlaryň, sanly kameralaryň, hemra nawigasiýalarynyň, «bulut» tehnologiýasynyň hasaplamalarynyň we ş.m. giňden ulanylmaç sanly ykdysadyýetiň döremegine we ösmegine itergi berdi. «Sanly ykdysadyýet» adalgasy ilkinjileriň hatarynda kannadaly alym Don Tapskott tarapyndan ulanylyp, internetiň döredilmeginiň we onuň döredýän mümkünçiliklerinden giňden peýdalanyl magynyň esasynda işewürlük tehnologiýasynyň üýtgejek-digi baradaky çaklamalar onuň «Elektron — sanly jemgyýet» atly kitabynda özünüň beýanyny tapdy.

Häzirki wagtda ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň ähli pudaklarynda uly özgertmeler amala aşyrylyp, Watany-myzyň ykdysadyýetini döwrebaplaşdyrmak, ony halkara derejelere çykar-

mak ugrunda uly tagallalar edilýär. 2018-nji ýilyň noýabrynda kabul edilen «Türkmenistanda 2019 — 2025-nji ýyllarda sanly ykdysadyýeti ösdürme-giň Konsepsiýasynda» göz öňünde tutulan çäreleriň yzygiderli ýerine ýetirilmegi ýurdumyzyň mundan beýlak-de ösmegine, işewürligi we maýa goýum işeňligini ýoklandyrmaça, dolandırmagyň öndebarýyj usullaryny ornaşdyrmaga ýardam beryär. Häzirki döwürde onda kesgitlenen maksatlar dan we wezipelerden ugur alnyp, ykdysadyýetimiň ähli ugurlaryna sanly ulgamy, sanly tehnologiýalary hem-de sanly hyzmatlary ornaşdyrmak boýunça netijeli işler alnyp barylýar.

Soňky ýyllarda beýleki döwletlerde bolşy ýaly, Türkmenistan Diýarymyzda hem sanly gurşawyň döredilmegi döwlet syýasatyňnyň strategik ugurlarynyň biri hökmünde kesgitlendi. Halk hojalyk toplumynyň ähli pudaklarynyň sanly ulgama geçirilmegi ýurdumyzyň durmuş-ykdysady ösüşini mundan beýlak hem çaltlandırmagyň netijeli ýollarynyň biri bolmak bilen, maglumat-aragatnaşyk tehnologiýalarynyň giňden ornaşdyrylmagy ösen ykdysadyýeti kemala getirmegiň esasy şertini emele getirýär. Häzirki döwürde ilata

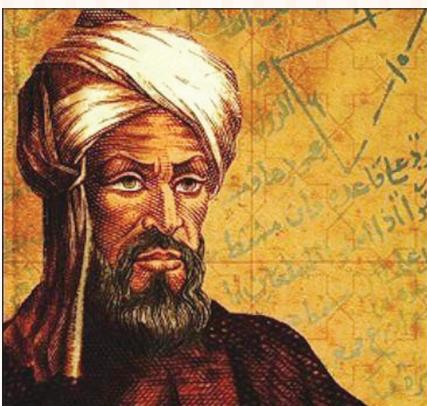
edilýän durmuş hyzmatlaryny sanlylaşdyrmakda amala aşyrylyan giň möçberli işler munuň şeýledigini tassyklýar.

Ýurdumyzda nagt däl hasaplaşygyň giňden ornaşdyrmak boýunça alnyp barylýan işleriň çæklerinde, Pensiýa gazznasynyň edaralarynyň üstü arkaly geçirilýän pensiýalaryň we döwlet kömek pullarynyň töleglerini bank kartlarynyň üstü bilen amala aşyrmak işleri giň gerimde alnyp barylýar.

Hormatly Prezidentimiziň baştanlygynda ýurdumyzda durmuşa geçirilýän sanly özgertmeler ilkinji nobatda adam bähbitlerine, onuň abadan ýasaýşyny üpjün etmäge gönükdirilendir.

«Berkarar döwletiň täze eýýamynyň Galkynyşy: 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli Maksatnamasında» hem geljekki 30 ýilyň dowamında ýurdumyzyň ykdysady kuwwatyny artdyrmakda, halkmyzyň ýasaýýş-durmuş derejesini yzygiderli ýoklandyrmaçda sanly özgertmeleriň dowam etdiriljekdigi alamatlandyrylyar.

*Serdar GURBANOW,
Türkmenistanyň Pensiýa
gazznasynyň esasy hünärmeni.*

Pozisiýaly onluk hasaplaýys ulgamy

$$\dots \frac{P_n}{\downarrow} P_{n-1} \dots \frac{P_1}{\downarrow} P_0, \frac{P_{-1}}{\downarrow} P_{-2} \dots$$

$$\dots 10^n \frac{10^{n-1}}{\downarrow} \dots 10^1 \frac{10^0}{\downarrow}, \frac{10^{-1}}{\downarrow} \frac{10^{-2}}{\downarrow} \dots$$

Sanamak, hasaplama we ölçemek adamlaryň gadymy döwürlerde çözümleri bolan meseleleriniň biri bolupdyr. Onuň üçin bolsa sanlary belgileriň üstü bilen aňlatmak we olaryň üstünde amallary ýerine ýetirmek zerur bolupdyr. Ýagny hasaplaýys ulgamy gerek bolupdyr. Hasaplaýış ulgamlarynyň döredilmegi we kämilleşdirilmegi köp asyrلara çekipdir. Taryhy maglumatlara görä, diňe iki sanyň döremegi we onuň adamlaryň aňyna ornaşmagy üçin ýigrimi baş asyr gerek bolupdyr. Hasaplaýış ulgamlaryny döretmek we kämilleşdirmek bilen baglanışkyly synanyşklar ýerlerde matematiki medeniyetleriň döremegine we ösmegine getiripdir. Şeýlelikde, jemgyýetiň ösmege üçin matematikanyň döremegi we ösmege zerur bolupdyr. Gadymyýette matematikanyň ösmegine Müsüriň, Gressiýanyň, Hytaýyň we Hindistanyň alymlary bilen bir hatarda Merwiň alymlary hem uly goşant goşupdyrlar. Bu ýerlerde özbuluşly matematiki medeniyetler döräpdir we ösüpdir. Gady my matematikanyň, esasan, arifmetiki, hasaplama häsiýetde bolmagy amallary gitdigice has uly sanlaryň üstünde (goşmagy hem-de aýyrmagy) ýerine ýetirmegiň usullarynyň ösmegine getiripdir. Dürli hasaplaýış ulgamlary, esasan hem, onluk hasaplaýış ulgamlary döredilipdir we ulanylypdyr. Şunuň bilen baglylykda, taryhda dürli döwürlerde dürli halklar tarapyndan dürlüce hasaplaýış ulgamlary, şol sanda pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy döredilipdir we ulanylypdyr.

Pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy VI asyrda Hindistanda döredilen. Bu hasaplaýış ulgamynda ähli sanlar 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 belgileriň üstü bilen aňladylýar. Bular arap belgileridir. Bu hasaplaýış ulgamynda şol bir belgi özünüň ýerleşyän ýerine baglylykda

dürli (birlik, onluk, yüzlük we ş.m.) ululuklara eýe bolup bilyär. Şeýlelikde, bu on sany belginiň kömegi bilen islendik uly sanlary ýazyp bolýar. Şunuň üçin hem bu hasaplaýış ulgamyňa pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy dijilýär. Bu hasaplaýış ulgamyň döremegi bilen, sanlaryň üstünde arifmetiki amallary, esasan hem, köpeltmek we bölmek amallaryny ýerine ýetirmek has ýeňileşipdir. Has çylşyrymly meseleleri çözmelige, irrasional we otrisatel sanlar barada düşünjeleri girizmäge mümkünçilik döredipdir. Yöne gadymyýetde noluň bolmazlygy bu hasaplaýış ulgamyň kämilleşmeginé uly bökdelençlik döredipdir. Noluň peýda bolmagy ulgamyň kämilleşmeginde ägirt uly rol oýnapdyr. Yöne bu ulgamyň örsüsi köp asyrлaryň dowamynnda (uç asyra golaý), ýagny Beýik ýüpeк ýoly bilen halklaryň arasında ylmy we medeni aragatnasyklar ýola düşyänçä, Hindistanyň çäginden çykmandyr.

Beýik ýüpeк ýolunyň ugrunda ýerleşen döwletleriň ösusü beylekileriňki den mese-mälîm tapawutlanypdyr. Bu ýol ylmyň ösmegine hem güýçli itergi beripdir. Merw Beýik ýüpeк ýolunyň çatrygynda ýerleşipdir. Taryhda öçme-jek yz goýan ildeşimiz Al-Horezmi hem Merwde İsläpdir. Ol üstü kitap yükli kerwenleriň biri bilen, Beýik ýüpeк ýoly arkaly Hindistandan getirilen pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamyň golýazmasyny öwrenipdir we arap diline terjime edip, ony teswirläpdir hemde ösdüripdir. Ulgamyň täsiri astynda özünüň dünýä meşhur bolan «Hindi hasaby» we deňlemeleri çözmeğin usullaryna bagışlanan «Kitab muhtasar al-jabr wa-l mukabala» atly ilkinji algebra kitaplaryny ýazypdyr. Onuň «Hindi hasaby barada» diýen kitabı tiz wagtyň içinde Beýik ýüpeк ýoly bilen yslam dünýäsine ýáýraýar we pozı-

siýaly onluk hasaplaýış ulgamy yslam dünýäsinde ulanylyp başlaýar. Al-Horezminiň bu kitabı X asyrda günbatar Ýewropa (Ispaniya) getirilýär we latyn diline terjime edilýär. Şeýlelikde, pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy Ýewropanyň käbir ýurtlarynda ulanylyp başlanýar. XII asyra čenli Ýewropanyň köp ýurtlary bu hasaplaýış ulgamyňa geçýärler. Käbir halklar özleriniň hasaplaýış ulgamlaryny bolany üçin, birbada pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamyňa geçmekden saklanypdyrlar. Yöne ýuwaş-ýuwaşdan dünýäniň ähli ýurtlary bu hasaplaýış ulgamyňa geçýärler.

Pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamyň döredilmegi matematikanyň taryhynda edilen iň uly işleriň, ýetenil sepgitleriň biri hasaplanýar we adam aňynyň döreden iň ajaýyp zatlarynyň sanawyna girýär. Pozisiýaly onluk hasaplaýış ulgamy bilen biziň her birimiz eýyäm birinji synpda tanyş bolýarys. Onsuz biziň ýasaýşymyzy, durmuşumyzy we jemgyýetimizi göz öňüne getirmek mümkün hem däl.

EDEBIÝAT

1. Gurbanguly Berdimuhamedow «Türkmenistan — Beýik ýüpeк ýolunyň ýüregi», TDNG, 2018 ý.
2. Э.Т.Белл Творцы математики «Просвещение» Москва, 1979 г.
3. С.М.Николский и др. «Арифметика» Москва, Наука, 1988 г.
4. С.В.Фомин «Системы исчисления» Москва, Наука, 1987 г.

**Baýramgeldi NURGELDIÝEW,
Ýagşygeldi Kakaýew adyndaky
Halkara nebit we gaz
uniwersitetiniň uly mugallymy,
tehniki ylymlaryň kandidaty.**

TÜRKMENISTANYŇ MARRAKEŞ YLALAŞYGYNA GOŞULMAGY

«Türkmenistanyň intellektual eýecilik ulgamyny ösdürmegiň 2021 — 2025-nji ýyllar üçin Maksatnamasynda» beýan edilişi ýaly, Gahryman Arkadagymyzyň ak pata bermegi bilen 2020-nji ýyllyn 22-nji awgustynda Türkmenistan döwletimiz «Körlere we görüş ukyby bozulan ýa-da metbugat maglumatlaryny kabul etmek bilen bagly beýleki mümkünçilikleri çäkli adamlara çap edilen eserleriň elýeterliliğini ýeňilleşdirmek hakyndaky Marrakeş Ylalaşygyna» goşuldy.

Marrakeş ylalaşygy 2013-nji ýyllyn 27-nji iýunynda Marokko Patışalygynyň Marrakeş şäherinde geçirilen Intellektual Eýeciliğin Bütindünýä Guramasynyň diplomatik maslahatynda agza döwletler tarapyndan kabul edildi hem-de ol körlere we görüş ukyby bozulan ýa-da metbugat maglumatlaryny kabul etmek bilen bagly beýleki mümkünçilikleri çäkli adamlara çap edilen eserleriň elýeterliliğini ýeňilleşdirmek maksady bilen, awtorlyk hukuklaryna birnäçe cäklendirmeleri we kadadan çykmalary belleýär.

Türkmenistanyň Marrakeş ylalaşygyna goşulmagy ýokarky

aýratynlyklar bilen birlikde, degişli raýatlaryň jemgyýetiň medeni-durmuş hyzmatlaryndan peýdalanmaklaryna, şeýle hem elýeterli formatlarda döredilen eserleriň nusgalaryny alyşmakda halkara gatnaşyklary ösdürmäge mümkünçilik berdi.

Şunuň bilen baglylykda, bu ylalaşyga goşulmagy Türkmenistanyň käbir kadalaşdyryjy hukuk namalaryna üýtgetmeler we goşmaçalar girizilmegini talap edýär. Mysal üçin, «görüş ukyby bozulan ýa-da metbugat maglumatlaryny kabul etmek bilen bagly beýleki mümkünçilikleri çäkli» adamlaryň sanawyny (benefisiarlary) tassyklamak zerur bolup durýar. Marrakeş ylalaşygynyň 3-nji maddasynyň «b» we «c» böleklerine laýklykda, bu sanawa görüş ukyby bozulan adamlardan başşa-da şol ukyby bilen baglanyşykly bolmadık duýmak ýa-da okamak mümkünçiliği çäkli adamlar, şeýle hem beýleki ýagdaylara görä fiziki kemçilikleri sebäpli kitap saklamak ýa-da ullanmak, belli bir ýere seretmek ýa-da gözleri bilen hereket etmek mümkünçiliği çäkli adamlar hem girýär. Şoňa görä-de, ýokardaky aǵzalan fiziki kemçilikleri emele getirýän keselleriň sanawyny tassyklamak zerurligý ýüze çykýar. Bu babatda ýurdumyzda tutumly işler alnyp baryldy.

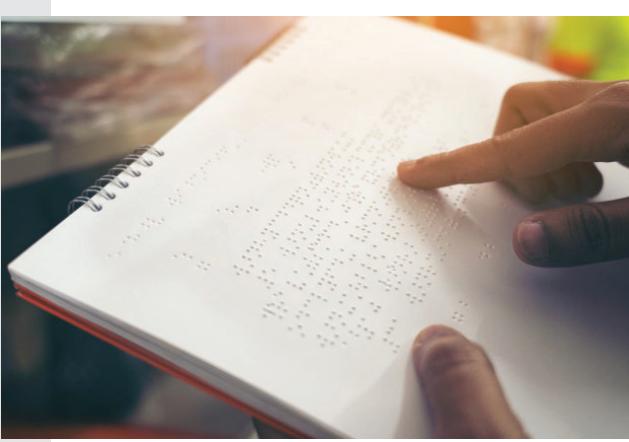

Türkmenistanyň Marrakeş ylalaşygyna goşulmagy ýurdumyzyň milli intellektual eýecilik ulgamyny kämilleşdirip, dünýä ykdysady ulgamyna goşulmak ýaly möhüm wezipeleri durmuşa geçirmek bilen çäklenmän, deňligi we adalatlylygy has-da pugtalandyrmaga ýardam berýär. Marrakeş ylalaşygyna goşulmak «hiç kimi yzda goýmaly däl» borçnamasynyň ýerine ýetirilmegi bilen berk baglanyşykly bolup, 10-njy Durnukly Ösus Maksadyna ýetmekde wajyp goşanttdyr.

EDEBIÝAT

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. *Türkmenistan Durnukly ösüşiň maksatlaryna ýetmegiň ýolunda* — A.: TDNG, 2018 ý.
2. Türkmenistanyň intellektual eýecilik ulgamyny ösdürmegiň 2021 — 2025-nji ýyllar üçin Maksatnamasy — A.: TDNG, 2021 ý.

Gülsenem HOMMADOWA,
Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň Halkara gatnaşyklary institutynyň halkara hukugy we deňeşdirmeye hukuk öwreniş kafedrasynyň öwreniji mugallımy.

BELENT MAKSATLAR

DURNUKLY DURMUŞ-YKDYSADY ÖSÜŞİ NAZARLAÝAR

Ýurdumyzy mundan beýlak-de ösdürmek, halkymyzyň ýasaýyş derejesini has-da gowulandyrmak ugrünunda giň gerimli maksatnamalar durmuşa geçirilýär. «Berkarar döwletiň taze eýýamyňnyň Galkynyşy: Türkmenistany 2022 — 2052-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Milli maksatnamasy» hem şolaryň biridir. Bu Maksatnamama ýurdumyzyň milli ykdysadyýetiniň taze döwür üçin uzak möhletlik ösus ýoluny saýlady, döwletimizi şu döwür içinde durnukly ösdürmegiň strategik ugrünny kesitledi.

Milli ykdysadyýetimiziň dürli ugurly pudaklaryny sazlaşykly we netijeli ösdürmegiň, durmuş we ekologik meseleler bilen utgaşykly çözülmeginiň zे rurlygy ykdysady ulgamyň dolandyrylyşyny kämilleşdirmekde hem möhüm wezipeleri önde goýýär. Ol wezipeleri

durmusa geçirmek barada taze Milli maksatnamada jikme-jik beýan edilýär. Bu wezipelerden gelip çykýan möhüm ykdysady çäreler:

- ozaldan işläp gelýän senagat kärhanalarynyň durkuny täzeläp, olary doły önemçilik kuwwatyna çykarmakdan;

- zähmetiň kadalaşdyrylyşyny we zähmet hakynyň tariflesdirilişini kämilleşdirmek işini çaltlandyrmaidan;

- harytlaryň we hyzmatlaryň ýerleşdirilişini artdyrmača üçin ýurduň içerkى we daşarky bazarynyň gerimini giňeltmek boýunça toplumlaýyn çäreleri durmuşa geçirmekden;

- eýeçiliği hususylaşdyrmagyň barşynda durmuş-ykdysady durnuklylygyň kepili hökmünde orta synpyň emele gelmegini gazaňmakdan;

- ýurdumyzyň sebitleriniň durmuş-ykdysady taýdan ösdürilmegini,

önümciliği yzygiderli rejeli artdyrmak arkaly dowam etdirmekden hem-de durmuşa gönükdirilen bazar nusgasyna laýyklykda döwrebaplaşdyrmak, durmuş-ykdysady ösüşi seljermegiň we çaklamagyň usulyny kämilleşdirmekden ybaratdyr.

Şeýle-de, geljekte ýerden we suwaryş suwundan rejeli peýdalanmak, ekinleriň hasyllylygyny we mallaryň önüm berijiligini ylmy esasda ýókarlandyrmača, ekerançylyga suwaryşyň suw tygşytlaýyjy innowasion tehnologiýalaryny tapgyrlayýyn ornaşdymak Milli maksatnamada öz beýanyny tapýar.

**Jumamuhamed
ANNAMUHAMMEDOW,
Türkmen döwlet ykdysadyýet we
dolandyrış institutynyň
uly mugallymy.**

BÜTINDÜNÝÄ STANDARTLAR GÜNI

2022-nji ýylyň 14-nji oktyabrynda «Durnukly ösüş maksatlaryna ýetmegiň standartlary» atly şygar astynda Bütindünýä standartlar günü bellenilip geçildi. Mälîm bolşy ýaly, bu halkara sene standartlaşdyrmak işiniň möhümliginiň ykrar edilýän günü hökmünde döredildi. Bu baýramçylygyň geçirilýän günü bolsa Standartlaşdyrmak boýunça halkara guramasynyň döredilmegi bilen baglanışyklydyr. 1947-nji ýylda dünýaniň 25 ýurdundan gelen wekiller Londonda standartlaşdyrmak boýunça milli guramalaryň maslahatyna ýýgnandylar we onuň jemleri boýunça Standartlaşdyrmak boýunça halkara guramany — ISO-ny döretmek baradaky Rezolýusiýa gol çekilýär.

1970-nji ýylyň 14-nji oktyabryndan bâri Bütindünýä standartlar günü her ýyl bellenilýär. Bu baýramçylyk standartlaşdyrmagyň adamyň durmuşyndaky ähmiyetini we möhüm wezipesini beýan edýän şygar astynda bellenilýär.

Halkara standartlaryň ählumumy maksady ynamy gazaňmakdyr. Bilermenleriň pikirine görä, gowy standart göze ilginç bolmaly däldir. Onuň maksady biziň durmuşy myzyň hilini gowulandyrmakdyr. İş tejribesiniň iň soňky gazanan derejelerine daýanýan standartlaşdyrmak işi, köplenç, diňe bir önemçiliğiň ýeten derejesini kesitlemek bilen çaklenmân, ylmyň we tehnikanyň ösüşini höweslendirýän gural hökmünde çykyş edýär.

Häzirki döwürde harytlar düzung boýunça diňe bir ülkkeden däl-de, dünýäniň ähli ýurtlaryndan gelýär. Alyjylara ýetmäňka olar ençeme ülkelerden geçýär, bu ýagdaý harydyň soňky bahasynyň ýókarlanmagyna sebäp bolýar. Halkara standartlar kiçi, orta telekeçilik üçin harytlaryň sertifikasiýasyny ýeňilleşdirýär. Şeýlelikde, olar kärhanalar bilen bäsdeşilik etmek üçin we dünýäniň her ýerinde söwda işlerini amala asyrmak giň mümkünçilik gazaňyarlardır.

Halkara standartlary ulanýan ýurtlara kanunu delilnamalar, kadalaşdyryjy resminamalar öz raýatlarynyň abadançylygyny üpjün etmäge we olara ýókary hilli harytlary hödürleýmäge mümkünçilik berýär.

Dünýäde meşhur balans güýjuniň üýtgemegi we ykdysady netijeliliği ösýän ýurtlarda halkara standartlar söwda deňagramlylygyny döretmäge, söwda gapma-garşylyklaryny aradan aýyrımagá oňaýly şertleri döredýär.

**Öktem ROWŞENOW,
Seyitnazar Seydi adyndaky Türkmen döwlet
mugallymçylyk institutynyň başlangyç synplarda
we mekdebe čenli çagalar edaralarynda okatmagyň
usulyýeti kafedrasynyň mugallymy.**

SERHETÜSTİ SUWLARY GORAMAKDA

DÖWLETİMİZİŇ TAGALLALARY

Hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň baştutanlygynda ilaty ýokary hilli agyz suwy bilen bökdeneşsiz üpjün etmek, suw üpjünçilik ulgamynyň işiniň tala-balaýyk ýola goýulmagy we howpsuzlyk talaplarynyň berk berjaý edilmegi, suw serişdelerini aýawly saklamak, şonuň ýaly-da serhetüsti suwlary goramak möhüm wezipele-riň birine öwrüldi.

Mälim bolşy ýaly, Türkmenistan BMG-niň tebigaty goramaga degişli esasy resminamalaryna goşulmak bilen, öz üstüne alan borçnamalaryny yzygiderli berjaý edýär. Ýurdumyzyň olardan biologik köpdürlülük, ozon gatlagyny goramak, çölleşmäge garşı goreşmek, serhetüsti suw akymalaryny we halkara kölleri goramak we peýdalanmak hakynda Konwensiýalaryna, YUNESKO-nyň Bütindünýä medeni we tebigy mi-rasy goramak hakynda Konwensiýasyna, suw-batgalyk ýerler hakynda Ramsar Konwensiýasyna, şeýle hem howanyň üýtgemegi boýunça Pariž Ylalaşygyna goşulandygynyň buýsanç bilen bellemelidiris.

Türkmenistan şeýle halkara de-rejeli möhüm resminamalara go-

şulmak bilen, suw serişdelerinden, serhetüsti suwlardan tygşytly peý-dalanmak meseleleri boýunça oňyn hyzmatdaşlygy ösdürmek uğrunda çykyş edip, möhüm başlangyçlary öňe sürüyär. Olarda halkara hu-kuk kadalarynyň berjaý edilmegine hem-de sebitiň döwletleriniň bäh-bitleriniň göz öňünde tutulmagyna aýratyn ähmiyet berilýär.

Ýurdumyzyň 2012-nji ýylda BMG-niň Ýewropa ykdysady komis-siyasynyň Serhetüsti suw akymalaryny hem-de halkara kölleri gorap saklamak we peýdalanmak hakynda Konwensiýasyna goşulmagy bu ugurdaky ähmiyetli wakala-ryň ýene biri boldy. Şonuň ýaly-da hormatly Prezidentimiziň şu ýy-lyň 15-nji oktyabrynda Gazagystana amala aşyran döwlet saparynyň jemleri boýunça iki döwletiň Prezidentleriniň gol çeken Bilelikdäki Beýannamasında: «Döwletleriň Baştutanlary Merkezi Aziýanyň ser-hetüsti derýalarynyň suw serişde-leriniň sebitiň halkalarynyň umumy baýlygy bolup durýandygyny, hazırlı-ki ýasaýan onlarça million adamyň hem-de geljekki nesilleriň ykbaly-nyň, tutuş sebitiň durnuklylygynyň

we abadançylygynyň bu serişdeleriň adalatly, oýlanyşykly ulanylma-gyna baglydygyny beýan edýärler. Şunuň bilen baglylykda, özara düşünişmegi berkitmek we netijeli hyzmatdaşly-gy ösdürmek, özara kabul ederlikli, adalatly çözgütləri gözlemek ugrun-da çykyş edýärler» diýlip bellenilme-gi ýatlarlyklydyr.

EDEBIYAT

1. Türkmenistanyň Prezidenti Serdar Berdimuhamedowyň we Gazagystan Respublikasynyň Prezidenti Kasym-Žomart Tokaýeviň Bilelikdäki Beýannaması. «Türkmenistan» gazeti. 2022-nji ýylyň 17-nji oktyabry.

2. Türkmenistanyň Prezidentiniň ýurdumyzy 2019 — 2025-nji ýyllarda durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň Maksatnamasy. — A.: TDNG, 2019 ý.

3. Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň «Bitaraplyk syýasaty we onuň halkara parahatçylagy, howpsuzlygy we durnukly ösüsü üpjün etmekdäki ähmiyeti» atly halkara maslahatynda eden çykyşy. «Türkmenistan» gazeti. 2020-nji ýylyň 14-nji dekabry.

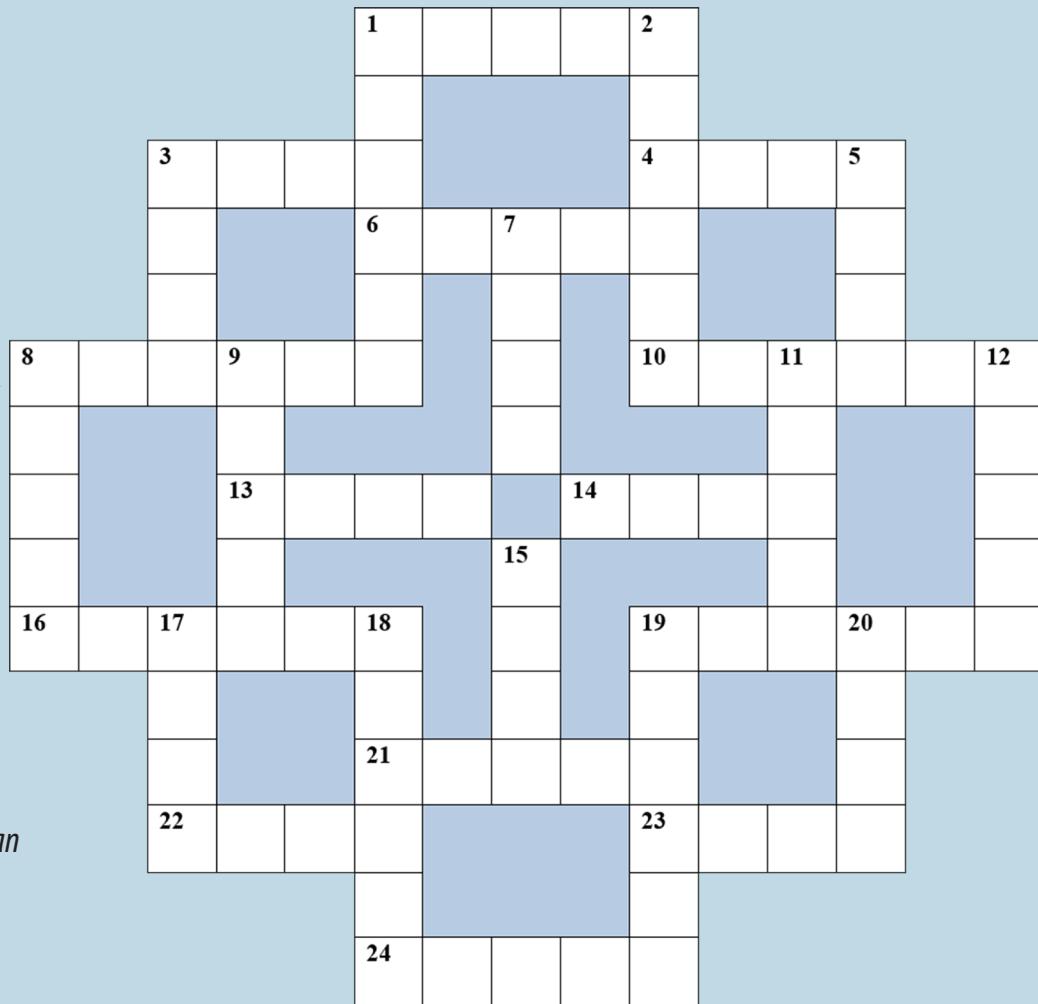
Aýjan OMAROWA,
Türkmenistanyň Daşary işler
ministrliginiň Halkara
gatnaşyklary institutynyň halkara
hukugy we deňeşdirmeye hukuk
öwreniš kafedrasynyň mugallymy.

GELİN, PIKIRLENELİ!

KROSSWORD

DIKLIGINE:

1. Ösümligiň ýaprakly çybyjaklar ýaýradýan bölegi.
2. Ferdöwsiniň meşhur eseri.
3. Oglan ady. 5. Yüz yyl.
7. Gün şöhlesi düşmeyän ýer, kölege. 8. Türkmen aýal-gyzlarynyň dakynýan käbir kümüş, gyzyl şaylarynyň aşak etegindäki ýüzi güberçekli şay. 9. Gyz ady. 11. Halal zähmet, belent adamkarçılık, şan-şöhrat. 12. Çepeý ýerine ýetirilen, dokalan. 15. Çekilyän ejir, görgi, jebir.
17. Atdan beýik, itden pes (Matal). 18. Biriniň şanyna düzülýän her bendi iki setirli, gazal görünüşinde kapyýalaşýan öwgüli goşgy, tarypnama.
19. Ata Gowşudowyň bir romanı. 20. Gözüň ýerleşýän ýeri, okarasy.

KESELIGINE:

1. Türkmen gara öýlerinde tärimleriň birleşýän, biri-biri bilen seleşýän ýeri. 3. Gelin aýdar, diýdijegimi diýer men, Gandy, ..., şeker, nabat iýer men («Saýatly-Hemra»). 4. Är-aýallyk gatnaşygyny düzgünleşdirmek däbi. 6. Dürli maksat üçin niyetlenen gurluşyk. 8. Begenç, guwanç, şadyýanlyk. 10. Gorküýzedäki düýe çalyňyň üstüne taze süýt guýlannda, çalyň ýüzüne galýan goýy galdyrym. 13. Gumda bitýän, ownuk ýaprakly ösümlilik. 14. Döredijilik zähmetiniň önumi. 16. Geýim-gejimiň ýakasy. 19. Dury akyl, sagdyn düşünje, pähim. 21. Syýahat, gezelenç, seýil. 22. Geçmişde bolup geçen wakalar hakda rowayatlar aýdýan adam, gürrüñçi (Köne söz). 23. Geýim-gejim üçin dokalan ýüň, ýüpek, nah önum. 24. Ýeriň ýokarsynda görünüyän gümmez görnüşli giňişlik.

Hemra TÄÇGYLYJOW,
Balkanabat şäherindäki 17-nji orta
mekdebiň taryh mugallymy.

Žurnalymyzyň geçen
sanyndaky skanwordyň
jogaplary:

S-	a	r	w	a	n	ı	ş	Takameit golygyreni dilip bolup şay
Düýe çopşy	I	Dürli- dimen terkli	Edil, hut, tiýs	San	-i	k	i	ıki taraly uly bygs
S-	a	n	d	y	k	-	n	a
Gulyň şayyırı paryjak	b	Yaglyk göblesini almak üçin ejiam	-	a	z	e	r	
h-	e	s	e	l	-	i	Bir zada belim söğ azet	Paryagty Bagdat y
Gyz ady	d	Tarabya Paryag Belim söğ azet başka bir bolup şayyırı	k	a	r	r	y	ı. ady bolus goly - eesse Mato-Nakol)
Gyz gejimiň ýakasy	e	Egin- kort	a	Reňk	a	k	r	ı. ady bolus goly - eesse Mato-Nakol)
e-	r	e	k	-	ı	ý	ı	ı. ady bolus goly - eesse Mato-Nakol)
z	ı	ördegi diýe, maya	ş	Diali apalar, ösimlikler ekilen yer	Oğlan ady	a	k	y
e-	ı	ı	p	b	i	ý	-	Cırkeme şayyırı
n	ı	ı	k	j	a	-	ı	ı. ady bolus goly - eesse Mato-Nakol)
e	ı	ı	k	ı	ı	ı	ı	
k	e	ı	ı	ı	ı	ı	ı	